Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ ССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...оной ...гарана. | № 232 (18555) | 1990 оной октябриин 9, вторник | Сэн 3 мүн.

КПСС-эй ЦК-гай Пленум

МОСКВА. (ТАСС). Октябриин 8-да КПСС-эй Центральна Комитедэй Пленум эхилээ.

Орон соохи байдал ба экономикые дэлгүүрэй харилсаануудта оруулалгаһаа уламжалан гараһан КПСС-эй зорилгонууд тухай асуудал Пленумэй зүблэхэ зүйлдэ табигдаба.

КПСС-эй Центральна Хиналтын Комиссиин гэшүүд Пленумэй хүдэлмэридэ хабаадана.

Партиин һунгагдадаг түбэй зургаануудай бүридэлдэ ородоггүй партиин крайкомуудай, обкомууд болон окружкомуудай нэгэдэхи секретарьнар, союзна республикануудай Компартинуудай ЦК-нуудай хоёрдохи секретарьнар, эрдэмтэд, мүн тэрэшэлэн КПСС-һээ һунгагдаһан СССР-эй арадай депутадууд Пленумэй хүдэлмэридэ хабаадахаар уригданхай.

Мүнөөдэр үдэшын 19.00 сагта Буряад драмын академическэ театр соо эхилхэ „Буряад үнэн“ газетын һайндэртэ та бүгэдэниие уринабди.

...МА ЗОРИГ БАДАРУУЛАГША

...газетэмнай хэблэгдэжэ эхилһээр, 1991 ондо ...гэжэ мэдэнэбди. Үндэһэн хэлэн дээрэмнай ...һонинноо дүрбэн үеын буряадууд унша... ааб даа. Түрэл газетымнай улас түрын ...мэдээсэһээр, үндэһэн арадайнгаа соёл бол...һоор, ажабайдалай һайн талые үргэ...юумэнтэй тэмсэһээр ерэһэн түүхэтэй. Тоб...үнэн» һонинмнай угсаатан бүхэнэй сээжын ...г болонхой. Ажабайдалаа мухардалга...һоор хүгжөөхэ, бүян нүгэл хоёрые ойл...н зам дээрэ гаргаха, уг үндэһөө мэдэр...гэһэн оршон үедэ үүргэнь бүришье ехэ, ...ше шанга болоод байна.

...» эгээн һайн талань юуб гэхэдэ, уншаг...эрдэм бэшэгтэ һургана, сэюун бэлиг хүр...хата хэды олон журналистнууд редакци... «Буряад үнэндэ» хүдэлмэрилһэн, хургаа да...дань гарашагүй, хэды олон уран зохёол...бэшэгшэд хэды олон болооб! Ц. Дон,...анов бэлиг шадабаряа хурсадхаа, Ш. Ним..., Ц. Дамдинжапов, Б. Мунгонов, Ц. Очиров, ...зохёолшод боложо гараа, Ц. Цибудеев, ...данов уран һайханай номуудые оршуулдаг ...газетын редакцида үнинэйшье, залуушье ...уран зохёолшод хүдэлмэрилжэ, ухаан ...ниие, зүрхэ сэдьхэлэйнгээ дулаае үг гар... Редакциин хүдэлмэрилэгшэд уншагшад...та ёһотой. Тиимэһээ «Буряад үнэндэ» хү...дэг журналистын толилуулһан зүйлтэйнь ...рые, дүрэ зурагые үгэлсэхэдэ яалай. Энэ ...мнай уншагшадта бүри дүтэ болгохо ...дэ, «Буряад үнэнэй» зүгһөө Агада ажал...гал Гармажаповые республика соомнай ...үсөөн байха.

...хадаа, Байгалай баруун бэеын хонгоо...д обогтон тухай хэдэн үгэ хэлэхэ ёһотой ...изагуураа һанажа, угайнгаа ёһо заншалые ...эз хүгжөөхэ гэжэ хаа-хаакагүй янза бү...дэнэбди. Энэ талаар газетын хэхэ ажал тон ехэ. Тэрэниие мэдэрээд, Агын автономито округто «Толон» гэжэ һонин буряад хэлэн дээрэ нёдондо жэлэй ноябрь һараһаа гаргажа байна. Харин Усть-Ордын автономито округто бэеэ даадаһан буряад газетэ мүнөө болотор бии болоодүй. Тэндэ буряад хэлэн дээрэ хүдэлмэрилхэ дүршэлтэй журналистнууд хэрэгтэй. Энэ хэрэгтэ «Буряад үнэн» газетэмнай туһалха байгаа. Эхин дээрэ округто өөрын тусхай корреспондентые эльгээхэ байгаа.

Алайр, Боохон, Эхирэд-Булгадаар нилээд ябаһан байнаб. Хүн зониинь тэндэ нэгэш ород үгэ оруулангүй, сэбэр буряаһаар зугаалдаг, зүгөөр өөрынгөө нютагай хэлэн дээрэ. Ябаха бүридөө һургуулинуудта орожо, багшанартай, ухибүүдтэй уулзадагбди. Тэдэмнай одоол буряад хэлэн дээрэ гарадаг ори ганса «Буряад үнэниие», ори ганса «Байгал» журналые захижа абадаг, уншадаг эдэбхитэн гээшэл. Мүнөө ухибүүд түрэл хэлээ айхабтар шуналтайгаар шудална, хизаар оронойнгоо түүхээр, уг гарбалаараа һонирхожо, урданай ёһо заншал һэргээхые оролдоно. Эхирэд-Булгадта Байтагай дунда һургуулиин багша М. Х. Хантаева буряад хэлэ, литература үнинэй заана. Нютагайнь ухибүүд түрэл хэлэндээ бэрхээр, буряад дуунда дуратайгаар хүмүүжэжэ байдаг.

— Буряад ном эндэмнай байхагүй. Улаан-Үдэ ошоходоо, даажа ядасараа үргэлжэ асархаш,— гэжэ Матрена Хантыковна хөөрөө нэн.— Бидэ — багшанар «Буряад үнэн» газетые, «Байгал» журналые баримта болгон, буряад хэлэ, буряад уран зохёол ухибүүдтээ заанабди...

Нээрээшье, түүхын, уг гарбалай, ёһо заншалай, хэлэ бэшэгэй, уран зохёолой талаар һургаал абахаар зүйлнүүд «Буряад үнэндэ», «Байгалда» нилээд элбэг ехээр толилогдоно. Урданай байдал һайн мэдэхэ Ц. Эрдынеев, З. Замбалов, М. Дугаров, Т. Менжиков, Б.-Б. Намсарайн, Д-Н. Дондупов, Ц. Найданов болон бусад нүхэдэй ехэ эдэбхитэйгээр бэшэжэ байдаг гынь һайшаалтай. Тиихэдэ «Буряад үнэндэ» ходо-ходо толилогдожо байдаг бүхы Монголой, хори буряадай, Баргажанай, Сэлэнгын монгол-буряадуудай угай бэшэгүүдые шудалжа, уг гарбалайнгаа үнэн түүхые мэдэжэ абахада, мүнөөнэй залуушуулда үндэһэ яһаяа мэдэрхэ, сэгнэхэ, омогорхохо сэдьхэл түрүүлхэ байһаниинь лабтай. Ямаршье толи бэшэгүүд соо даб дээрэ байхагүй, хэлэ баяжуулма жэнхэни буряад үгэнүүд эдэ зохёолнууд соо хэды олон дайралданаб! Энээгээрээ буряад газетэ, журналнууднай һуралсалай «дэбтэр» болоно бшуу.

Уран зохёолшодой, театрнуудай уран зураашадай хэһэн, бүтээһэн ажал хэрэг тухай «Буряад үнэн» ходо мэдээсэжэ байдаг. Мүнөө үеын байдал гү, али түүхэтэ үе саг харуулһан һайн зохёол (шүлэг, басни, рассказһаа байтагай, поэмэ, туужа, романшье) түрэл газетымнай хуудаһануудта толилогдожо байдаг. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, уран зохёолдо хабаатай зүйлнүүд яһала гарана. Зүгөөр илгаха, һагшаха, шанарыень ханааха, шэлэхэ, «автортай хүдэлхэ» хэрэгтэй. Редакцида дээдэ гарай уран бэлигтэн, шэнжэлхы, шүүмжэлхы мэргэжэлтэд бии ха юм. Шэнэ номдо рецензинүүд газетэдэ гарахаа болишоо. Һүүлэй үедэ хэблэгдэһэн уран зохёол тухай газетын хуудаһанда сэсэ буляалдаан, зүбшэн хэлсэлгэ, һанамжаяа бэшэлгэн замхашоо. Шэнэ шэглэлээр дабшаха үедэмнай харгыемнай хаажа, гэдэргэ татажа байдаг этэгээдүүдые, шаара шабхаруунуудые шүүмжэлһэн хурса фельетондо, элэглэн наадалһан найруулгада уншагшад дуратай байдаг.

Манай буряад арад дуунда дуратай. Һүүлэй үедэ буряад дуунууд тон олоор зохёогдодог болоо. Хүгжэмэй хүмүүжэл эли бодо урдалаа. Һургуулинуудай дэргэдэ нютаг бүхэндэ дуу хүгжэмэй ансамбльнууд олоор байгуулагдаа. Эдэмнай гол түлэб залуушуул ха юм. Мүн наһатайшуулай угсаатанай дуу хатарай бүлгэмүүд эмхидхэгдэнэ. «Буряад үнэн» һониндо хаа яахан тунхаглагдаһан дуунуудые, наадакай сценаринуудые, богонихон зүжэгүүдые хүдөөгэй уран һайханай бүлгэмэйхид тон дуратайгаар тодожо абадаг. Үндэһэн соёлоо хүгжөөхэ зүйлнүүдые элбэгээр толилжо байгаа һаа, буряад газетээ захижа абагшад эли бодо олошорхо ха гэжэ найданаб.

«Буряад үнэн» газетээ уншадаг хүнүүд ехэнхидээ хүдөө нютагуудта ажаһуудаг гээшэ. Республикынгаа алибаа аймагаар ябахадаа, буряад нютагуудта уран зохёолой уулзалга хэхэдээ, «Буряад үнэн» газетээ, «Байгал» журналаа захижа абахыень уряалдаг хүм. Мүнөөшье би түрэл газетынгаа хуудаһан дээрэ барлагдаһан үгэнүүдээр: «Хүндэтэ хани нүхэдни! «Буряад үнэнөө», «Байгал», «Хараасгай» журналнуудаа 1991 ондо захижа уншагты! Заашье гарзатахагүй, сохом шүүхэ байхат»,— гэжэ урдатнай дохин уряалнаб.

ГУНГА ЧИМИТОВ,
поэт, оршуулагша.

УНШАГШАДАЙ ҺАНАМЖАНУУД

Хүндэтэ уншагшад! Манай газетын сентябриин 11-нэй номерто «Уншагшын анкетэ» толилогдоо бэлэй. Тэрээнһээ хойшо олон тоото уншагшад, манай асуудалнуудта харюунуудые үгэжэ, бодожо ябаһан бодолоо, һанажа ябаһан һаналаа нюусагүйгөөр бэшээд эльгээнэ. Иимэ бэшэгүүд мүнөөшье орожо байһан зандаа. Газетын хуудаһанууд дээрэ боложо байгаа һайн хубилалтануудые, шэнэ ниитэ гаршагуудые, буряад арадай түүхэ, уг изагуур, хэлэн болон соёл болбосорол тухай, монгол угсаатанай мүнөөнэй байдал тухай толилогдоһон материалнуудые һайхашааха, дэмжэхэ зуураа, һониной удха шанар гүнзэгырүүлхэ, найруулгые уран хурса болгохо, шэнэ темэнүүдые хараалха тушаа тодорхой дурадхалнуудые уншагшад оруулна. Энээндэ бидэ ехээр баясанабди. Улам саашань хэлэхэдэ, уншагша бүхэнэй һанамжа, дурадхал тон анхаралтайгаар, нарин нягтаар харагдаха, тэдэниие бэелүүлхэ хэмжээнүүд абтаха гэжэ редакци батаар найдуулха байна.

Мүнөө «Уншагшын анкетэнүүдһээ» абтаһан зарим түрүүшын дурадхалнуудые уншагшадай һонорто дурадханабди. Харин өөһэдыкгөө һанамжануудые хэлэжэ үрдеэгүй хүнүүдтэ, тэрэ номерой газетэ олоод, өөһэдынгөө харюунуудые бэшэхэдэтнай срой болсогүй гэжэ һануулха дуран хүрэнэ. Бидэ таанадай бэшэгүүдые хүлеэнэбди.

Зай, нигээд түрүүшын дурадхалнуудтай танилсагты.

«Өөһэдынгөө республикын партийна, совет зургаануудые эрхилэгшэдтэй хөөрэлдэжэ, хэжэ байһан ажал тухайнь, зорилгонууд тухайнь, ямар дутуу дунданууд дайралданаб гэхэ мэтэ тухай асуудал — харюугай маягтайгаар газетэдэ толилжо байгаа һаа, һонин».

Багша, 48 наһатай.

«Совет зургаануудай шэнэ хубилалта тухай зааханшье мэдэгдэнэгүй. Ямар болохо юм, ондоо сомондо хэр хубилнаб, яагаад хубилган шэнэдхэлгэ хэрэг дээрэнь бэелүүлхэб г. м. тухай бэшэжэ байхые оролдогты».

Д-Ц. болон М. САНЖАЖАПОВТАН.
Үлэгшэн тосхон.

«Дэлгүүрэй экономикодо оролгын шахардуу үедэ энэ асуудалые дэлгэрэнгыгээр тайлбарилжа, ойлгуулжа байбал, һайн лэ һэн. Үбгэд, хүгшэдтэ энэл хэрэгтэй».

Багша, 54 наһатай.

«Республикымнай партийна зургаан ямар ажалтай байдаг юм, юу хэдэг аппарадчигууд юм — тэрээн тушаа юуншье бэшэгдэдэггүй. Энэ уладһаа интервью абаха, толилхо хэрэгтэй».

У-Ж. ДОНДУКОВ,
БГПИ-гэй багша.

«Юундэшьеб «Хонхын» дуун замхашана (удааршана). Тэрэшэлэн «Уран зохёолой хуудаһан», «Шэнэ нэрэнүүдые» олошоруулха арга олдохо гү? Залуу уран зохёолшодой, поэдүүдэй богонихон, эгээл һонин шэнэ зохёолнууд хэрэгтэй. «Хүн ба байгаалида» Байгал болон Буряадайнгаа байгаалиин гоё, үзэсхэлэнтэ газарнууд тухай үргэлжэ бэшэжэ байгыт».

«Газетын нюур талые буряад, монгол хээ угалзануудые тааруулан, шэмэглэн зохёоходо яахаб? Мүн саашадаа «Правда Бурятиин» амаралтын үдэртэ гаргагдадаг шэнги, бага хэмжээнэй 4 хуудаһатай болгожо үзыт».

Багша, 57 наһатай.
Бургалтай, Зэдын район.

...АССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай ...Соведэй хоёрдохи сесси тухай

...МАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

...арбан хоёрдохи зар...едэй хоёрдохи сесси ...й байшангай конфе...рмиеэ эхилээ.

...й Верховно Соведэй ...ЛДАЕВ оролто үгэ хэ...доно); сесси нээгээ. ...но Соведэй хоёрдохи ...лнүүд арадай депута...

...И. Рагимовай дурад...уудал — эвенк арадай ...ска хүгжэлтэдэ ха... зөөриие хэр зэргэ ...удал сессиин зүбшэхэ ...оруулагдаба. Тиигэжэ ...идэ хамта дээрээ 20 ...эдэнь бултадаа бата...

...Верховно Соведэй ...элидхэл, Буряадай ...рин эрхэтэ байлга тү...номикодо шэлжэн оро...ствын бэелүүлхэ хэм...ядай АССР-эй газар ...жын эд бараа үйлэд...э эрхэ байдал бай...нүүд, Буряадай АССР-...эһэн Хуулида) хуби...нүүдые оруулха ту...ули тухай, Буряадай ...эй Соведэй бүридэл ...Р-эй арадай депута...адай захяанууд тухай ...үүд сессиин зүбшэхэ

...Верховно Соведэй ...түрүүлэгшэ В. Ф. КА...пановай, Е. К. Ханхалаевай Буряадай АССР-эй арадай депутадуудаар һунгагдаһан тухай мэдээсэбэ.

Удаань «Буряадай АССР-эй гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлга тухай» элидхэл Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ С. Н. БУЛДАЕВ хэбэ.

Элидхэл зүбшэн хэлсэлгэдэ СССР-эй арадай депутат С. Г. ШАПХАЕВ, СССР-эй Конституционно комиссиин гэшүүн С. С. БОСХОЛОВ, Буряадай АССР-эй арадай депутадууд В. Б. САГАНОВ, О. Б. ХОМУТОВ, А. Н. ПОЛЯНСКИЙ, В. Р. БУЛДАЕВ, В. В. ЧУНАВЛЕВ, С. П. ГАВРИЛОВ, К. И. КОНЕВ, Н. М. БЕЛОКОЛОДОВ, И. Т. ПАВЛОВ, Б-Д. Б. ГЫБДЫЛОВ, А. Е. АВДЕЕВ, К. П. АЛЬЦМАН, В. Р. СОКТОЕВ, А. А. ЛАЗАРОВ, А. Ф. ПОКАЦКИЙ, Д. Т. ЦЫРЕМПИЛОВ, республикын Верховно Суудэй түрүүлэгшэ А. О. ХОРИНОЕВ хабаадаба.

Буряадай АССР-тэ шэнэ нэрэ олгохо тухай асуудалаар олон ондоо һанамжа дурадхалнууд оруулагдаа. Тус асуудалаар арадай депутадууд Л. Д. ТУРБЯНОВ, В. В. МОЛОНОВА, В. Б. САГАНОВ, А. Н. ПОЛЯНСКИЙ, Г. К. ЯЗЫКОВ, И. Т. ПАВЛОВ, Р. Б. ГАРМАЕВ, В. В. САРЖАН болон бусад үгэ хэлээ.

Арадай депутадуудай олоной дуугаар Буряадай АССР-ые «БУРЯАДАЙ СОВЕТ СОЦИАЛИС РЕСПУБЛИКА» гэжэ саашадаа нэрлэдэг болохо гэһэн шиидхэбэри абтаа.

Һүүлээрнь Верховно Соведэй хоёрдохи сесси Буряадай АССР-эй бүрин эрхэтэ байлга тухай Декларациие бүлэг бүлэгөөрнь, хуби хубяарнь зүбшэн хэлсэбэ.

Буряадай ССР-эй гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлга тухай Деклараци баталан абтаба гэһэн мэдээсэлые арадай депутадууд альга ташан угтаба.

Сессиин хүдэлмэри үргэлжэлһөөр.

Нарин-Шэбэртэ гэжэ газарта Загарайн районой Эрхирэгэй совхозой бэрхэ хонишодой нэгэн Будажап Цырендоржиевтанай бууса байрладаг юм.

Ахалагша хонишон Будажап Базарсадаевич Цырендоржиев үнгэрэгшэ 1989—1990 онуудай дүнгүүдээр 100 эхэ хонин бүриһөө 110 хурьга түлжүүлжэ, хурьгадаа эхэ хонидһоо һалгахадаа дунда зэргээр 21—22 килограмм шэгнүүртэйгээр тушаагаад, хонин бүриһөө 3 килограмм 500 грамм нооһо хайшалаа.

Эдэ дүй дүршэлтэй хонишод гэр бүлөөрөө эхэ хонидые харууһалдаг юм. Тэрэнэй һамган Алла Александровна эндээ техник-үрэжүүлэгшээр ажалладаг. Тэрэ бэрхэ техник-үрэжүүлэгшэ гэжэ туйлаһан амжалтань элеэр гэршэлнэ.

Цырендоржиевтан ниитын адуу малай ашаг шэмэ дээшэлүүлхын түлөө аһан шадалаараа оролдожо, ажалдаа эрхим дүнгүүдые туйлаһанай түлөө совхозой чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Б. Б. Цырендоржиев.

В. ГАРМАЕВАЙ фото.

МЯХАН, ҺҮН ХЭР ХУДАЛДАГДАНАБ?

Буряадай Статистикын республиканска управлениин мэдээсэһэнэй ёһоор, байгша оной үнгэрһэн юһэн һарын дүнгөөр республикын ажахынууд гүрэндэ бүхыдөө 51910 тонно мяха худалдаа гэхэ гү, али нёдондо жэлэй энэ үеынхиһээ 2212 тонноор багые тушаагаа. Үнгэрһэн һара соо дүн хамта 11603 тонно мяхан худалдагдаһан байха юм. Энэнь баһал үнгэрһэн жэлэйхиһээ доошоо болоно.

Хойто-Байгалай, Тарбагатайн, Яруунын, Захааминай, Мухар-Шэбэрэй, Сэлэнгын, Бэшүүрэй, Загарайн районуудай колхоз, совхозууд мүнөө жэлдэ нёдондонойхиһоо мяха ехээр тушаажа шадаба. Жэшээлхэдэ, хойто-байгалайхид байгша ондо үнгэрһэн жэлэйхидэ орходоо мяха худалдалгаяа аяар 39 процентээр дээшэлүүлһэн байна.

Гэхэтэй хамта мяха тушаалгаяа мүнөө жэлдэ эрид доошолуулһан районуудай тоодо Зэдын район оролсоно. Эндэ үнгэрһэн гурбан кварталай туршада нёдондоной тэрэл үеынхидэ орходоо мяха худалдалгаяа аяар 1292 тонноор бага болгожорхёо.

Үнгэрһэн сентябрь һарада Хяагтын район бэшэ районуудта орходоо эгээл ехэ гэхэ гү, али дүн хамта 1576 тонно мяха тушаагаашье һаа, нёдондонойхидоо хүрэжэ шадабагүй.

Республика гүрэндэ мяха худалдаха юһэн һарынгаа захил 101 процент дүүргэбэ. Гурбан кварталай туршада бүхыдөө 43349 тонно мяхан тушаагдаха һаа, тэрэнь 43746 тоннодо хүргэгдэһэн байна.

Байгша оной октябриин нэгэнэй байдалаар 3400 тонно мяхан ниитын эдеэ хоолдо гаргашалагдаа, худалдагдаа. Кабанскын, Зэдын, Ивалгын районууд мяха ехээр гаргашалһан байна.

Энэ жэлэй эхинһээ хойшо дүн хамта 137.895 тонно сагаан эдеэн худалдагдаба. Энэнь 1989 онойхиһоо 840 тонноор дээшээ болоно. Сэлэнгын, Яруунын, Бэшүүрэй, Хяагтын, Хурамхаанай, Хориин, Загарайн, Прибайкалиин районуудай колхоз, совхозуудай һү тушаалгаяа 112—100,2 процент дээшэлүүлээд ябахадань, харин Ивалгын районой 10 процентээр, Ахын район—9, хэжэнгынхид—8 процентээр бага болгожорхиһон байна. Үнгэрһэн һара соо Захааминай, Хойто-Байгалай, Сэлэнгын, Түнхэнэй районууд нёдондоной сентябрь һарынхида орходоо һү тушаалгаяа дээшэлүүлжэ шадаа.

Мүнөө жэлдэ республикын яһала олохон районууд гүрэндэ һү тушааха гурбан кварталайнгаа захилые амжалтатай бэелүүлһэн байна. Сэлэнгын районой һаалишад һү худалдаха захилаа 120 процент дүүргэжэ, бэшэн соогоо оройлжо гараба. Прибайкалиин, Яруунын, Тарбагатайн, Хурамхаанай, Баунтын, Баргажанай, Хойто-Байгалай, Хориин, Бэшүүрэй, Зэдын, Мухар-Шэбэрэй районууд мүн лэ амжалтатай хүдэлжэ, зориһондоо хүрэжэ шадаһан байна.

Республикын ажахынууд, шубуунай фабриканууд гүрэндэ үндэгэ тушааха гурбан кварталайнгаа захил дүүргэжэ шадабагүй. Эдэнэр юһэн һарын хугасаа соо бүхыдөө 202.200 мянган үндэгэ худалдаха байбал, оройдоол 196.184 мянган үндэгэ тушаажа, захилаа 97 процент бэелүүлһэн байна. Загарайн бройлерно фабрикын коллектив захилаа 45 процент дүүргэжэ, республикаяа нилээд гэдэргэнь татаа.

Жэлэй эхинһээ хойшо бүхыдөө 24078 центнер нооһон (сэбэр утаһанайнь гарасаар) худалдагдаа гэхэ гү, али энэнь 1989 онойхиһоо 702 центнерээр бага тушаагдаа. Байгша ондо нёдондонойхидо орходоо «сагаан алта» ехээр худалдаһан Ахын, Зэдын, Баргажанай районуудые онсолон тэмдэглэхээр. Бэшэ районууд үнгэрһэн жэлдэ туйлаһан үрэ дүнгөө дабтажа бирабагүй.

Байгша ондо бүхыдөө 21343 центнер нооһон (сэбэр утаһанайнь гарасаар) худалдагдаха хэлсээтэй һаа, 22945 центнер «сагаан алтан» тушаагдаа гэхэ гү, али захил 108 процент дүүргэгдэһэн байна. Хэжэнгын, Хурамхаанай, Загарайн, Хяагтын районуудһаа бэшэ республикын бусад районууд захилаа бэелүүлжэ шадаа.

Ниитын малай үбэлжэлгэ хүрэжэ ерэбэ. Энэ жэлэй малай үбэлжэлгэ ехэл хүшэр хүндэхэнөөр үнгэрхөөр хүлеэгдэнэ. Байгша ондо үбһэ тэжээл хэзээ хэзээнэйхиһээ багаар нөөсэлэгдөө. Тиимэһээ бии байһан тэжээлээ зүбөөр, ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэжэ, үбэлэй һаранuудта һү һаалгаяа, мяха үйлэдбэрилгээ дээшэлүүлхын, гүрэндэ һайн шанартай продукци тушаахын түлөө оролдохо гээшэ малшадай мүнөөдэрэй гол зорилго болоно.

Редакциин агропромышленна таһаг.

...дай АССР-эй Верховно Соведэй ...С. Н. БУЛДАЕВАЙ хэлэһэн оролто үгэ

...адууд! ...ерховно ...сси хү... түрүүн ...й тоб...уулха ... Мүнөө ...о, ма... эршэ...галтай ...

...одо үн...нүүдые ...горитой ...жа га...о ойл...оо ба... хэрэг...ри до... рес...хүгжэл...оциаль... хурса...шадань ... тухай ...нүүд ...байһан ...олгохо ...ал хэ... талаар ...идхэ... хүн ...адаа, автономито республикын сесси Буряад ороной байдалые тогтууритай болгохо, тэрэниие саашань хүгжөөхэ хэрэгтэ ехэ хубитаяа оруулха ёһотой гэжэ тоолонобди. Республикын хүн зоной сессиин хүдэлмэриһөө ехэ үрэ дүнгүүдые хүлеэжэ байһыень мартаха ёһогүйбди. Хүн зоной этигэл найдалые харюулха гээшэ тон шухала. Хабар хүртэһэн этигэл найдалаа эгээл таарамжатай, тогтууритай һайн шиидхэбэринүүдээр батадхан гэршэлхэ эрилтэ табина. Энэнь республикын гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлга тухай асуудалда сэхэ хабаатай юм. Энэ асуудал сессиин зүблэхэ зүйлдэ эгээл түрүүлэн табигдана. Эндэ ямар шиидхэбэри абаһанһаамнай саашанхи олон жэлнүүдтэ республикын хүгжэлтэ дэбжэлтэ дулдыдана. Ажалша коллективүүдтэ, олониитэдэ мэдээсэлнүүдые тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ энэ асуудал зүбшэн хэлсэгдэжэ эхилһэн байгаа гэжэ тэмдэглэхэ ёһотойб. Верховно Соведэй саг үргэлжын комиссинууд горитой хүдэлмэри ябуулба. Хүнүүд хубилалтануудые хүлеэнэ, тэдээндэ бэлдэнэ гэжэ зүбшэн хэлсэлгын материалнуудтай танилсахадаа ойлгонобди. Республика бэеэ дааһан байдалтай болохо. Гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлга тухай Деклараци соо тэрэ найруулагдаха

Дэлгүүрэй экономикодо ороходо үедэ правительствын бэелүүлхэ хэмжээ ябуулгануудые зүбшэн хэлсэхэ гээшэ эндэ үшөө нэгэ шухала асуудал болоно.

Юрэнхыдөө сесси дээрэ элдэб һалбариин 18 асуудал зүбшэн хэлсэгдэхэ ёһотой. Экономико хүгжөөлгын, арадай депутадуудай бүхы шатын Соведүүдые хүтэлбэрилгын, арадай депутадуудай статусай эгээл шухала хуулиин проектнүүд эдэнэй тоодо ороно. Зүблэхэ зүйлдэ табигдаһан асуудалнуудые зүбшэн хэлсэлгэдэ, шухала шиидхэбэринүүдые абалгада Буряадай арадай депутадууд эдэбхитэйгээр хабаадажа, манай саашанхи ажал ябуулгануудай программануудые баталан абалгада үнэн сэхээр хандаха аабза гэжэ найдажа байһанаа мэдүүлхыемни зүбшөөгыт.

РСФСР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДТЭ

РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Президиум РСФСР-тэ газарай реформо үнгэргэлгые гүрэнэй зүгһөө хүтэлбэрилхэ гол бодомжые хаража үзэһэн, 1991 ондо РСФСР-тэ эдеэ хоолой зүйлнүүдэй ба хүдөө ажахын түүхэй эдэй гүрэнэй нөөсэнүүдые бүридхэхэ тухай асуудал зүбшэн хэлсэһэн байна.

РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй 1990 оной сентябриин 29-нэй 1154—Р номерой захиралтын таарамжагүй хойшолонгууд тухай республикын регионуудһаа абтаһан мэдээсэлнүүд ба хэблэлдэ толилогдоһон мэдээсэлнүүд заседани дээрэ хаража үзэгдэбэ. Хүн зонһоо мяха худалдажа абаһан тухай, тэрээнһээ уламжалан, эд хэрэглэгшэдэй кооперациин магазинуудта мяханай зүйлнүүдэй үнэ сэнгүүдэй дээшэлһэн тухай хөөрэлдөөн болоо. Энээнтэй хамта РСФСР-эй Министрнүүдэй Совет тогтоол баталан абаба. Тэрээн соо иигэжэ хэлэгдэнэ:

1. Хүн зонһоо худалдажа абтажа байһан малай, шубуунай болон мяханай гүрэнэй худалдан абалгын сэнгүүдэй болон 1990 оной сентябриин 15-най байдалаар мяха ба мяханай зүйлнүүдые эд хэрэглэгшэдэй кооперациин худалдаһан сэнгүүдэй хоорондохи илгаае РСФСР-эй Финансын министерство «Роспотребсоюзай» эмхинүүдтэ түлэлгые 1990 оной IV кварталда хангаха.

Нютагай бюджедүүд болон автономито республикануудай бюджедүүдһээ түлэгдэхэ түлбэринүүдые хараада абан, РСФСР-эй Хүдөө ажахын болон эдеэ хоолой зүйлнүүдэй министерствын предприятинуудта энэ зорилгоор хараалагдаһан мүнгэн зөөриин ниитэ хэмжээгээр түлбэри түлэхэ

2. 1990 оной IV кварталда байгша оной сентябриин 15-най байдалаар хэрэглэгдэжэ байһан худалдалгын сэнгүүдээр эд хэрэглэгшэдэй кооперациин магазинуудаар хүн зондо мяха ба мяханай зүйлнүүдые худалдалгые хангаха колхозой дэлгүүрнүүд дээрэ энэ продукци худалдалгые горитойгоор үргэдхэхэ гээд Роспотребсоюзда, автономито республикануудай Министрнүүдэй Соведүүдтэ, арадай депутадуудай Соведүүдэй областной, хизаарай, гүйсэдкомуудта дурадхагдана.

ЭРДЭМТЭДТЭЙ УУЛЗАБА

Октябриин 7-до СССР-эй Президент М. С. Горбачев дэлгүүртэ шэлжэн оролгын программын проектые бэлдэхэ асуудалаар энэ хүдэлмэридэ хабаадаһан эрдэмтэд болон мэргэжэлтэдтэй уулзаһан байгаа.

А. Г. Аганбегян, С. А. Ситарян, Г. А. Явлинский, В. С. Павлов, Л. И. Абалкин гэгшэд һанамжануудаа хэлэбэ.

СССР-эй Верховно Соведһээ, союзна болон автономито республикануудһаа ороһон дурадхалнуудые, предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдтэй, хүдэлмэрилэгшэд болон таряашадтай, олониитын түлөөлэгшэдтэй болоһон уулзалгануудай дүнгүүдые хараада абан, программын проектые эсэслэн дүүргэхэ талаар гол шэглэлнүүдые Президент тодорхойлоо.

СССР-эй Верховно Соведэй комитедүүд болон комиссинуудтай, союзна республикануудай хүтэлбэрилэгшэдтэй, профсоюзай эмхинүүдэй болон ниитын хүдөө түлөөлэгшэдтэй эдэ асуудалнуудаар зүбшэлгэ үнгэргэлгэ хараада абтана.

(ТАСС).

Коммунистын үгэ

«...ПАРТИЯА АРШАЛХА ТЭМСЭЛДЭ БОДЫТ!»

Би хуушанай, дайнай гал дүлэн соогуур гараһан партиин гэшүүн хадаа Коммунис партиингаа, оронойнгоо иимэ хүшэр хүндэ байдалда ороод байхада, һанаа амар, боложо байһан үйлэ хэрэгүүдые хүжүу тээһээнь миин хаража һууха аргагүйб. Тиимэһээ өөрынгөө зарим тэды бодолнуудаар андалдаха хүсэлтэйб.

«Коммунистнууд, урагшаа!» гэһэн Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай үедэ дэлгэрһэн дүлэтэ уряагай удха шанар минии үетэнэй ухаан бодолдо хэзээдэшье унтархагүй. Гал дүлэн соогуур ябажа коммунистнуудай харуулһан баатаршалга, габьяа сэгнэшэгүй. Энэ хүндэ үедэ сэрэгшэдэй дунда политическэ хүдэлмэрилэгшэдэй ябуулдаг хүдэлмэришье аргагүй удхатай байһан гээшэ. Би, үшөө комсомол хүбүүн, дайнай түрүүшын үдэрнүүдһээ тэдэнэй тоодо орожо, политическэ хүдэлмэри ябуулдаг байгааб. Партиин хэрэгтэ үнэн сэхэ, хэрэгтэй һаань наһаяа үгэхөөр бэлэн, сэрэгшэдтэйгээ һүүлшынгээ хилээмэ хубаалдажа ябадаг ёһотойл полит-хүдэлмэрилэгшэдэй урган гараһые өөрынгөө нюдөөр үзэһэн, хараһан байнаб. Ямар бэрхэ хүбүүд байлдаанай газарһаа бусаагүйб даа. Үхэн шархатаһан аад, минии нүхэр В. Волгин бэеэ гамнангүй сэрэгшэдээ дахуулан добтолгодо орожо, даабарияа дүүргээд, баатарай үхэлөөр унаа һэн. Иимэ жэшээнүүд хизааргүй. Эдэ хүбүүд Эхэ оронойнгоо, мүнөө ябаһан үетэнэй жаргалта байдалай түлөө ами наһаяа үгөө. Теэд мүнөөнэй залуушуул энээниие сэгнэнэ гээшэ гү?

Байлдаанай газар дээрэ коммунистнуудай харуулдаг баатаршалга бэе дээрээ үзэһэн, хараһан би тэдэнээр омогорхожо, 1942 оной май һарада Коммунис партиин гэшүүн болоо һэм. Тэрэ гэһээр түрэл партитаяа бүхы хуби заяагаа холбооб. Партиин гэшүүн байһандаа омогорходогби. Гэбэшье мүнөө урдань үзэгдөө, һанаггаагүй юумэнэй парти дотор боложо байхада, «бодото коммунистнуудые партияа аршалха тэмсэлдэ бодыт!» гэжэ уряалнаб. Марксизм-ленинизмые шүүмжэлхэ, Ленинэй зохёолнуудые буруушааха, партиие ямаршье үндэһэ баримтагүйгөөр муушалха, мүнөөнэй байдалай түлөө бүхы коммунистнуудые гэмнэхэ ябадалтай эрид хатуугаар тэмсэхэ, иимэ хүнүүдтэ баримтатай шанга харюу үгэхэ ёһотойбди.

Энэ айхабтар хүндэ үедэ партияа дэмжэнгүй, тэрэнэй зэргэһээ зугадажа байһан зониие харахадаа, сэдьхэлни хүдэлдэг, гомдолтойшье байдаг. Манай территориальна партийна организациин гэшүүдэй гурбанайнь нэгэ хуби партиһаа гараа. Тиихэдэ манай ороной дээдын хүтэлбэридэ байһан зоной партиһаа гараһан ушар ехэ аягүй даа. Ельцин, Травкин, Попов гэгшэдэй коммунистнуудта хандаса ехэл һанаа зобсоно. Эдэмнай ямар жэшээ харуулһан зон гээшэб? Оронойнай, Россин дээдын хүтэлбэрилэгшэдэй гол анхаралаа баруун гүрэнүүд тээшэ хандуулдаг болоһониинь гайхалтай. Юундэ Советүүдые иимэ хүнүүд хүтэлбэрилхэ ёһотойб. Сэхыень хэлэхэдэ, мүнөө хэгдэжэ байһан юумэн капитализм һэргээхэ гэһэн эрмэлзэлтэй хэш. Социалис байгуулалтамнай үгы хэгдэхэнь бэшэ гү? Тиигээдшье мүнөөнэй манай байдал ямар гээшэб? Урдань бии байһан юумэнэй эдэ жэлнүүдтэ гансата үгы болошоһониинь гайхалтайл.

Эсэргүү хүсэнүүдэй бии болоошье һаань, КПСС политическэ хүтэлбэрилхы хүсэн байһаар. КПСС-эй XXVIII съездын материалнуудтай хүнүүд ехэл һонирхолтойгоор танилсаа. Мүн СССР-эй РСФСР-эй арадай депутадуудай съездүүд ажалшадай анхарал ехэл татаһан гээшэ. Минии һанахада, хүн бүхэн, тэрэ тоодо бишье, эдэ шиидхэбэринүүдһээ ехэ юумэ хүлеэгээбди. Эдэнэй һүүлээр бодото хэрэгүүд бэелүүлэгдэжэ, байдалнай бага һайжаржа магад гэһэн найдал хүн бүхэнэй досоо түрөө ёһотой. Теэд эдэ үйлэ хэрэгүүд үнгэржэ, сагшье ошожо байна. Бодото байдалнай хубилаашье, бүри доройтожо байна бэшэ гү?

Хүнүүдэй этигэл һалажа байна. Закавказиин республикануудта, бусад газарташье боложо байһан хэрэгүүд энээниие гэршэлнэ ха юм. Эндэхи коммунистнууд юу бодоно гээшэб? «Халуун» толгойтоной ама татажа, гарынь «мушхахаар» болоол. Эдэмнай ороноо граждан дайнда оруулхаяа байһан зон бэшэ гү? Энээнһээ аймшагтай юун байхаб. Тиимэһээ бидэ, коммунистнууд, иимэ юумэнэй болохогүйн түлөө бүхы хүсөөрөө оролдохо ёһотойбди. Би, дайнай гал дүлэн соогуур гаража, бүхы юумэ үзэһэн хүн, һүүлшынгээ үдэр хүрэтэр Эхэ оронойнгоо һайхан, гэрэлтэ байдалай түлөө оролдохоб. Залуу үетэниие хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ үлэһэн хүсэ шадалаа зорюулхаб. Таанад, коммунистнуудые, баһал энээндэ уряалнаб.

Би түүхын багшаб. Тиимэһээ түүхэ мэдэхэб. Бүхы юумэн үйлын бэелүүлэгдэжэ дүүрэһэнэй удаа сэгнэгдэдэг гээд түүхэ гэршэлнэ. Түүхын хэшээлнүүдые яашье мартажа болохогүй. Манай орондо эхилһэн НЭП юугээр дүүрээ һэм? Үлэн хооһон хүнүүд. Дахяад дабтагдаһан гушаад онуудай үлэн хооһон жэлнүүдые манай Баянголойшье үбгэд, хүгшэд һанаха байха. Туража үхэһэн хүнүүдшье байгаа. Эдэниие мартажа болохоор аал. Энэ хадаа хүтэлбэришэдэй сэдьхэл зобоохо байгаа бшуу.

Харин тиихэдэ тэдэнэй зариман үндэр ендэр дээрэһээ предприяти, колхозуудые үмсын зөөри болгохо тухай хэлэнэ.

Совет засагай далан гурбан жэлэй дүн хаража үзэхэдэ, ажахыгаа эрхилжэ, хүтэлбэрилжэ шадахагүймнай харагдаа. Дүнгынь гэхэдэ, үлэн хооһон НЭП-һээ үлэн хооһон 80-нууд. Эрид хубилалтын болоогүй һаань, юунэй болохые уридшалан хэлэхын аргагүй. Минии һанахада, партиие хүтэлбэрилэгшэ хоёр тушаал, илангаяа Советэй тушаал эзэлхэ ёһогүй. Энэ буруу. Хүтэлбэрилхы тушаалда хүнүүдые ехэл һайнаар шэлэжэ табиха ёһотой байна даа.

Россин Компартиин съездын октябриин 15 болотор ажал ябуулгынгаа гол шэглэлнүүдые хараалжа, тэрэниие партийна эхин организацинуудта зүбшэн хэлсэхэ тогтоол абаһаниинь һайшаалтай. Съезд эмхитэйгээр үнгэрөө. Эдэ бүгэдэ бидэндэ этигэл түрүүлнэ.

Б-Ж. ДЫМБРЕНОВ,
1943 онһоо КПСС-эй гэшүүн.

АПК: ажалай эмхидхэл ба экономико

ХАШАГДАҺАН ХОНИН АЖАЛ

Мүнөө ажахынуудта бэеэ даагаад хүдэлхэ арга олгохо, урдынхидал, заатал һаа, тэды толгой адууһа мал баригты, тэды шэнээн газарта иимэ-тиимэ ургамал тарригты гэжэ дээрэһээ захиржа, зонхилжо байха ябадалые огтолон болюулха гээшэ алишье талаараа зүб. Тэрээндэ бусалта байхагүй.

Гэбэшье ажахые өөһэдөө мэдээд эрхилхэ гээшэмнай баһал ямаршье бодомжогүйгөөр адууһа малайнгаа тоо толгойе нюдэ балай үсөөлхэ, бүхэли һалбаринуудые үгы хэжэрхихэ гэһэн удхатай бэшэ ха юм даа.

Һаяшаг Тарбагатайн районой ажахынуудаар ябахадаа, нэгэ иимэ баримтатай ушарааб. Бүри удаанһаа хойшо эндэхи колхозууд хонин һүрэг тиимэ олоор үсхэбэрилдэггүйшье һаа, энэ һалбариие яһала муу бэшээр эрхилжэ, тэрээнһээ ашаг олзошье горитой оруулдаг байгаа. Жэшээлхэдэ, таба-зургаан жэлэй саана эндэхи «Дружба», «Советская Россия», «Восход» колхозуудта бүхы үйлэдбэриһөөнь абтадаг мүнгэн олзын 19—21 хүрэтэр процентнь хонин ажалһаа оруулагдадаг һэн.

Мүнөөшье, үнгэрһэн жэлэй дүнгүүдые харахада, район соо гансал Ербановай нэрэмжэтэ совхоз-техникум хонин ажалһаа гарзатажа гараа. Хонидоо хүүу үгы болгохоор забдажа байһан «Советская Россия» колхоздошье энэ һалбаринь нёдондо 286 мянган түхэриг олзо үгөө юм. Хэды тиигэбэшье колхозойхидой хонидоо бага багаханаар үсөөлэ үсөөлһөөр ойрын жэлнүүдтэ тэдэнээ огтолон үгы болгохо зорилго табижа байһаниие ерэхэ жэлэйнь түсэблэлгэ элитээр харуулна. 1991 оной январиин 1-дэ оройдоол 4200 хонидые үлөөхөөр хараалаанхай. Урдандаа жэл бүри энэ һалбариһаа 50—60 мянган түхэригэй олзо оруулдаг байһан «Восход» колхозой хүтэлбэрилэгшэдшье хонидые адуулха хүнүүд олдоногүй, энэ һалбариһаа мүртэй олзо абтанагүй гээд баһал хонин һүрэгөө хороо хорооһоор, мүнөө ори ганса отаратай үлөө.

Мүн лэ «Дружба», «Авангард» колхозуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэдэй хонин ажалдаа «хүйтэншэгөөр» хандадаг, тэрээнһээ буруу тээшэ хаража эхилһэниие энэ һалбариинь үрэ дүнгүүд бодотоор элишэлэн харуулна. Байгша ондо дээрэ дурсагдаһан ажахынуудта нэгэшье хонишониинь зуун эхэ хонин бүриһөө 100 хурьга абажа шадаагүй. Тэрэ мүртөө энэ үрэ дүнгынь урда жэлэйхиһээ үшөө доошоо ороо. «Авангард» колхозой хонишод В. К. Тайшихин, Д. Е. Черных гэгшэдэй бригаданууд зуун эхэ хонин бүриһөө миил 50-яад хурьга түлжүүлээ. Иимэ үрэ дүн түйлажа «шалгарһан» хонишод «Дружба», «Советская Россия», «Октябрь» колхозуудта, Ербановай нэрэмжэтэ совхоз-техникумдэ олон.

Тэсгэн районой хонишодой зүблөөн дээрэ АПО-гой түрүүлэгшэ Н. Д. Лучининов элидхэл хэхэдээ, хонин ажалай доройтоһон гол шалтагаануудай дунда эхэ хонидые искусственнэ аргаар үрэжүүлгын оройдоо тоогдохоёо болиһон ушарые тэмдэглээ һэн. Тэрээнһээ боложо, хонин һүрэгэй үүлтэр һайжарнагүй, нооһонойнь гараса дээшэлнэгүй, зэстэй хонид жэжэ, үлбэр муу, өөдэлсэгүй болоо. Һүүлэй жэлнүүдтэ «Дружба», «Восход», «Авангард» колхозуудта эхэ хонидой, мүн мяханда худалдагдадаг хонидой тус бүриин шэгнүүр 5-һаа 12 хүрэтэр килограммаар доошолоо.

Нүгөө талаараа эндэхи олохон ажахынуудта хонишодынь ажалаа «вахтова» гуримаар эмхидхэнэ гэхэ гү, али ээлжээгээр гэртэһээ ябажа, хонидоо харууһалдаг заншалтай. Отарануудтаа гэр бүлөөрөө үбэлзүнгүй байрлажа хүдэлдэг хонишод эндэ үгы шахуу. Тиимэһээл зундаа-намартаа хонидынь үглөөгүүр орой бэлшээридэ гаргагдажа, үдэшэ эртэ хорёодо оруулагдаад, саг соогоо хүсэ шадал һайн абанагүй ха юм.

— Хонишодоор хүдэлхэ зон олдоногүй. Оролдосотой, шадамар бэрхэ хонишодой үсөөн дээрэһээл энэ һалбаримнай ёһоор өөдэлнэгүй. Тиигэжэ зобожо байнхаар энэ һалбариие үгы болгоо һаамнай дээрэ гэжэ олонхи ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд хэлэдэг. Теэд хонидой отарануудта үбэл, зунай һайн байра байдал түхеэрээгүй, хонишодой һууха гэр байра бэлдээгүй, шухала хэрэгтэй юумээр хангаагүй сагта хэн хонишоноор хүдэлхэ дуратай байха юм. Үнгэрхэдөө, зарим ажахынуудта хонишодынь бусад хүдэлмэришэдһөө бага салин түлөөһэ абана, бодотоор урмашуулагданагүй. Ямаршье гаргаша хэнгүйгөөр миинтээр шахуу энэ һалбариһаа ехэ продукци абаха, ашаг олзо оруулха ёһотойбди гэжэ дан гэнэн хонгороор бододог зарим хүтэлбэрилэгшэд манда бии,—гэжэ Н. Д. Лучининов хэлээ һэн.

Үнэхөөрөө хонин ажалда али бүхы анхарал хандуулаад, шухала хэрэгтэй гаргашашье хэхэһээ айнгүй, үдэр бүриин оролдолго гаргаад байхада, энэ һалбари ашаяа гүйсэд харюулха байна гэжэ эндэхи Ленинэй нэрэмжэтэ, «Маяк» колхозуудай дүй дүршэл элитээр харуулна. Ехэ- Куналейн Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ М. В. Михалев иигэжэ хөөрэнэ:

— «Юумые эбдэхэ, задалжа хаяхада барихаһаа бэлэн гэдэг ааб даа. Тэрээн шэнги адууһа малые хорооходо ехэ ухаан хэрэгтэй бэшэ. Теэд хэды толгой ямар мал баряа һаа, мяха, һү, нооһо ехээр абаха, гүрэндэ худалдахабибди? Тэрээнһээмнай ямар ашаг олзо орохоб гэжэ һайса бодомжолоогүй һаа, хайшан гэжэ мүнөө сагта ажахыгаа зүбөөр эрхилхэ, яагаад бүхы юумээр өөһэдөө өөһэдыгөө хангахабибди? Аргагүй.

Эгээл тиимэһээ бидэ хонин ажалаа өөдэнь татахын тула нэн түрүүн гаргаша хэхэ хэрэгтэй гэжэ ойлгообди. Хонишодой бригадануудай үбэлжөөнүүдтэ һайн гэр байрануудые түхеэржэ, хонидой хашаануудые шэнээр баряад, заримыень һэльбэн заһабарилаабди. Хоёрдохёор, ажалша бэрхэ, дүршэлтэй шадамар хүнүүдые хонишодоор табижа, ажалайнь түлөөһэ шэнээр хаража үзөө, һайн үрэ дүн түйлаһанайнь түлөө һайнаар урмашуулха хэмжээнүүдые хараалаабди. Ажалай амжалта гол түлэб хүнүүдэй һэшхэл урмаһаа, урагшаа һанаанһаа дулдыдадаг гүб даа. Мүн хонидой үүлтэр һайжаруулха хүдэлмэридэ ехэ анхарал табигдадаг болоо.

Эдэ бүгэдын ашаар энэ жэлдэ бүхы колхозоороо зуун эхэ хонин бүриһөө 105 хурьга түлжүүлжэ, хонин бүхэнһөө 5 килограмм нооһо хайшалаабди. Түрүү хонишод Н. М. Хромых, Ф. И. Васильев, А. М. Алексеев, К. Р.Ковалев, П. С. Чучков гэгшэд хурьган бүхэнөө 24—26 килограмм шэгнүүртэй болгожо эхэһээнь һалгаагаа юм.

Ойрын жэлнүүдтэ хонин һүрэгөө үбһэ тэжээлээр үшөө һайнаар хангадаг боложо, эхэһээ гараһан жэлдэнь хурьгадаа тус бүриинь 35 килограммда хүргэжэ, томо хонидоо тус тустаа 40—45 килограмм шэгнүүртэйгээр мяханда тушаадаг, хонин бүхэнһөө дунда зэргээр 5,5 — 6 килограмм нооһо хайшалдаг болоо һаа, энэ һалбариин ашаг олзые үшөө ехээр дээшэлүүлхэ арга боломжо манда бии,—гэжэ тэрэ хөөрөөгөө дүүргэбэ.

Тэрэшэлэн «Искра» колхоз нэгэ үедэ баһал хонин ажалаа үгы болгохо түйлдаа хүрэжэ байһан юм. Теэд эндэхи хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд саг соонь һайса бодомжолжо үзөөд, хүршэ Ленинэй нэрэмжэтэ колхозойхидһоо жэшээ абажа, энэ һалбари руугаа нюргаараа бэшэ, одоолшье нюураа хаража, хонишодой бригадануудта хүдэлхөөр һайн хүнүүдые табидаг болоо, отаранuудай байра байдалые һэргээжэ эхилээ, үбэлжөөнүүдэй хажууда хонидые бэлшээхэ таряанай газар таһалжа үгөө.

Энээнэйнь аша үрэ гансата харагдажа захалаа. Байгша ондо эндэхи түрүү хонишод П. В. Трифонов, С. У.Павлов гэгшэд зуун эхэ хонин бүриһөө 96—100 хурьга абажа түлжүүлээ. Жэл бүри гарзатай гарадаг һалбаринь 36 мянган түхэригэй (гүрэнэй нэмэлтэ сэнгүйгөөр) сэбэр олзо үгөө.

Тус колхозой хонишон-арендатор Т. М. Мамедов иигэжэ хэлэнэ:

— Мүнөөмнай гоё-гоё үгөөр, хооһон уряа лозунгоор хүниие һайнаар хүдэлгэхэ саг бэшэ болоо. Хүдэлһэнэймнай зэргээр ажалай түлөөһэ хүсэд дүүрэнээр үгөөд байгаа һаань, бидэ бүдэржэ унажашье ябаад, хонидоо саг соонь эдеэлүүлхэ, уһалха, харууһалхал байхабди. Хонишодто эрилтэ табихынгаа урда тэдээндэ хэрэгтэй юумыень үгэхэл ёһотой. Тиигээл һаа, тэдэнэй ажалһаа үрэ гарахал даа.

Тиигэбэшье Тарбагатайн районд саашадаа хонин һүрэг үсхэбэрилэгдэхэ юм гү, али үгы болгогдохо юм гү гэһэн асуудал үшөөл хүсэд шиидхэбэриеэ олоогүй байһаар. Мүнөө эндэ ажахынуудта оройдоол 28 мянга гаран хонид харууһалагдана. Таба-зургаан жэлэй саана тэдэнь энээнһээ 2—3 дахин олон байгаа. Хэрбээ саашадаа хонидые хороолгын зогсоогдоогүй һаань, энэ һалбариинь хуби заяанай ямараар эрьехые мэдэхын аргагүй.

Үнэн дээрээ, энэ районд байгаалиингаа эрхэ байдал хонидые үсхэбэрилхэдэ яһала таатай зохид. Бусад малай бэлшэхэ аргагүй үндэр хада уула, гүбээ хүтэлнүүд эндэ элбэг.

Гэхэтэй хамта районой зүблөөн дээрэ элидхэл хэһэн АПО-гой түрүүлэгшэ Н. Д. Лучининов, мүн үгэ хэлэһэн арадай депутадуудай районно Советэй түрүүлэгшэ В. И. Трофимов болон хэдэн хонишод энэ һалбариие абарха тухай, хонин ажалгүйгөөр байжа шадахагүйбди гэжэ үнэн зүрхэнһөө олоной ойлгохоор хэлээ. Теэд хонидоо хайра гамгүй үсөөлжэ байһан нэрлэгдэгшэ ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд энээниие шагнаад, абяагүйхэн һуугаад үнгэрөө. Тэдэнэр бодото байдалһаа зүб тобшолол хээ гээшэ гү, али өөһэдынгөө нэгэл һанаһаниие бэелүүлжэл һалаха, хайшаншье гэжэ һаань, «хашартай болоһон» хонин ажалһаа хахасаха гэжэ бодоно гү? Юрэдөөл, мэдэхын аргагүй даа.

М. НАМЖИЛОВ,
манай корр.

УНШАГШАДАЙ ҺАНАМЖАНУУД

«Монгол угсаатанай хуушанай уран зохёол, мүн гадаадаһаа оршуулагдаһаншье һаа, манай түүхэтэй, илангаяа Чингис хаантай холбоотой, зохёолнуудые ехэ ниитэлжэ байха. Мүн буддын шажан, философиин һургаалтай танилсуулһан материал, хуушанай ёһо заншал, тоглоом наадаяа һэргээхэ, тэрэнээ сурталшалһан материал ниитэлжэ байгаа һаа, һайн байгаа».

РИНЧИНЭЙ Намсрай,
архитектор, 47 наһатай.
Улаан-Баатар хото.

«Би һаянай уншанаб. Түрүүн «Байгал» журнал уншадаг байгааб. Мүнөө монголоор уншадаг болоод байнаб... Гараха жэлдэ түбэд хэлэндэ һургаа һаатнай, һайн байгаа бэлэй».

С-Д. Д. ШАЛДУШКЕЕВ,
пенсионер.
Зүүн-Мүрэн,
Түнхэнэй район.

«Буряад арадай түүхэ, этнографи, ёһо заншал тухай дэлгэрэнгы статьянууд ехэ туһатай байгаа. Мүн Р. Е. Пубаевай буддын шажан тухай, зүүн зүгэй арадуудай соёл болбосорол тухай һонирхолтой хөөрэлдөөнүүдые уншагшадтаа дурадхаха байгаат».

К. Н. ГАРМАЕВА,
багша.
Хори тосхон.

«Бүхы арадай (буряад, монгол, хитад) хүгжэмэй инструментнүүд, онсо бэлигтэй дуушад тухай бэшэхэ. Юрэдөөл, буряад дуу, хүгжэмые һөөргэнь тэхэрюулэн һэргээхээ оролдохо болонобди».

«Хүн ба байгаали» гээшые һонирхолтой болгохо хэрэгтэй. Байгаалиин ан, ургамал, шубуудтай һайнаар залуушуулаа танилсуулха хэрэгтэй».

А. Г. ЛЫГДЕНОВ,
38 наһатай.
Улаан-Үдэ хото.

«Эдэл ехэ хэрэгтэй «зөөринүүд» гээшэ! Шадаал һаа, «Будамшуу», «Дохёо», «Халаахай» гэхэ мэтые улам эршэтэй, улам бүри зоригтой болгоо һаа, ямар юм ааб? Таб-яб байса, дан хэмһээ хэтэрэнгүй. Шог ёгто зугаануудые тусхайта үдэрнүүдтэ баталхада яахаб?».

Б-М. ПУРБУЕВ,
драматург.

«Нютаг нуга бүхэндэ үндэр наһатай боложо ябаһан үбгэд, хүгшэд олон ааб даа. Тэдэнэй хөөрөө, мүн өөһэд тухайнь бэшээ һаа, уншаа һаа, һонин гэжэ һанагдана. «Уншагшад дурадхана...» гэһэн хуудаһанда ямар хэмжээнэй абтаһан тушаа тодо элеэр бэшээ ёһотой ааб даа. Буряадайнгаа эрдэмтэдэй ажал хэрэг тушаа ходо мэдээжэ байгаа һаа, һайн бэлэй».

В. Р. ШИРДАРМАЕВ,
журналист.
Мухар-Шэбэр тосхон.

«Манай партида, совет гүрэн түрэдэ эсэргүү ажал ябуулдаг хүнүүдые элирүүлжэ, элдэб муухай ааша гаргадаг хүнүүдтэй тэмсэжэ, шүүмжэлэл хэһэн статьянуудые бэшэдэг һаа, һайн байгаа».

«...Будамшуу» һүүлэй үедэ аймхай гү, али залхуу болошоо гү?».

Ц.-Б. Ч. ДОНДИТОВ,
пенсионер, 70 наһатай.

«Хэлэн бараг ойлгосотой. Яряанай хэлэндэ үшөөл дүтэлхэ хэрэгтэй. Тиигэбэл литературна хэлэмнай баяншье, ойлгосотойшье, уншасатайшье болохо һэн. Мүн хуушан монгол бэшэгтэ байһан аад, орхигдоһон үгэнүүдые байн-байн хэрэглэхэ».

Д. Ц. ЦЫРЕНЖАПОВ,
пенсионер.
Үлэгшэн һуурин.

«Газетын хэлэн ойлгосотой. Эшэбэригүйгөөр абтаһан үгэ, интернационализмуудые (русизмуудые) хэрэглэхэ».

АН-ай Буряадай эрдэмэй түбэй хүдэлмэрилэгшэ,
50 наһатай.

«Толиие» улам һонин болгохо тон шухала, зарим «Толи» һонирхолгүй байдаг. Уран зохёолой хуудаһан номер бүхэндэ үгтэхэ байгаа. Арадай аман зохёолһоо саг үргэлжэ үгэхэ хэрэгтэй. Эрдэмтэдэй шэнжэлгэ тухай тон үсөөнөөр үгтэнэ».

Научна хүдэлмэрилэгшэ,
62 наһатай.

«Урлалда дуратайшуулай мүнөөнэй эрилтэнүүдые хангахын тула олон дуу, хүгжэм, шүлэг хэрэгтэй,

...һонинхой нюур шарайе үзэмжэтэй болгохын тула гаршагуудые хубилгаха хэрэгтэй».

В. А. ЕДАЕВ,
12 наһатай.
Усть-Орда тосхон.

ЖАРАН ЖЭЛДЭ УНШАНАБ

«Буряад үнэн» газетымнай анхан сагһаа эхилэн гараһаар аяар далан жэл болохоёо байна. Түрэл газетээ жэл бүри захижа уншадаг хүнүүдэй дунда тэрээхэн 15 түхэриг 60 мүнгэеэ химгадан арсаха хүн байхагүй бэшэ аал даа.

Би өөрөө «Үнэн» газетын лата үзэгөөр гаража байһан сагһаа эхилээд, адагынь жаран жэл соо захижа уншажа, һонирхожо байдагби.

Хүндэтэ уншагшад, наян наһатай намһаа эхилээд, үндэһэн Буряадайнгаа «Үнэн» газетые хүндэлжэ, магтажа, бултадаа захия гэжэ найдан уринаб.

З. ЗАМБАЛОВ,
ажалай ба дайнай ветеран.
Улаан-Үдэ.

ЮУНДЭ АРСАБА ГЭЭШЭБ?

Хүндэтэ редакци! Би Вова Едаев гээшэб. Эрхүүгэй областиин Усть-Орда тосхондо ажаһуунаб. 8-дахи класста һурадагби. 1990 онһоо танай һониниие захинаб, Танай һониндо дуратайб. «Хэбтэһэнһээнь хэбтэһэн хүрэтэр» уншанаб.

Танай һонин захиха гэжэ почтодо тээсгэн ошооб. «Эрхүүгэй областьдо «Буряад үнэндэ» захил хэдэггүй. Энэ жэлдэ иимэ гуримтай»,— гэжэ тэндэ намда хэлээ. Һониниинтнай орхихо аргамгүй. Намда туһалыт. Юундэ Эрхүүгэй область «Буряад үнэнһөө» арсааб? Сагһанай дутаһанһаа болоо гү?

В. ЕДАЕВ.
Эрхүүгэй областиин
Усть-Ордын Буряадай
автономито округ.
Усть-Орда һуурин.

РЕДАКЦИҺАА. Энэ бэшэгые Буряадай АССР-эй «Союзпечать» предприятиин начальник В. И. Помулевта харуулаабди. — В. Едаевта танай газетэдэ захил хэхээ арсаһаниинь тон буруу,— гэжэ Виталий Иванович хэлэбэ,— 1991 оной Бүхэсоюзна каталогто» «Буряад үнэнэй» оруулагдаһан хадань, СССР-эй ямаршье республика, область, хизаарта захил һаадгүй абтаха ёһотой. Национальна хэблэлнүүдтэ хаанашье захил абаха гурим бүри 1987 ондо тогтоогдсо бэлэй. Энэ асуудал гуримшуулха гүйлтатай бэшэг Усть-Ордын Буряадай автономито округой «Союзпечать» предприятида эльгээгээбди.

«Түүхэтэ үнэн зүбые һэргээе»

ГҮНЗЭГЫГӨӨР ШЭНЖЭХЭ

Буряадай АССР-эй олониитын түлөөлэгшэд, партиин, ажалай ба дайнай ветеранууд үнгэрэгшэ хабар СССР-эй Верховно Советэй Национальностьнуудай Советэй Түрүүлэгшэ Р. Н. Нишановта тусхай бэшэгээр хандаһан байнад. Республикын болон округой хэблэлнүүдтэ тус Хандалгын толилогдоходо, бишье тэрээнтэй дүтөөр танилсаад, уншагшадтай өөрынгөө һанамжа дурадхалнуудаар хубаалдаха гэжэ шиидэбэб.

Олоной мэдэһээр, 1937 ондо Буряад-Монголой АССР-ые хэнһээшье һурангүйгөөр, захиргаанай-территориальна дүрбэн хуби болгон хубааһан гээшэ. Жэшээнь, Агада тусхай автономито округ байгуулагдажа, тэрэ Шэтын областиин бүридэлдэ оролсоо һэн. Мүн лэ иимэ автономи Усть-Ордада байгуулагдажа, Эрхүүгэй областиин бүридэлдэ хабаадуулагдаһан юм. Гадна Буряад-Монголой АССР мүнөөнэйнгөө хэбээр эмхидхэгдээ һэн ааб даа. Хажуугаарнь, эдэ автономидо ороогүй, дээрэ нэрлэгдэгшэ областьнуудай ород районуудаар хэды олон буряад яһатан ажаһуунаб.

Энээнһээ тобшолол хэхэдэ, һүрөөтэ 53 жэлэй урда тээ буряад арад нилээн бэлэн бэшэхэн байдалда ороһон байна. Тиимэһээ Сталинай захиралтаар тэрэ үедэ үүсхэгдэһэн энэ аяг аашые мүнөө шүүмжэлэнгүй байхын аргагүй.

Зүгөөр хоёр округуудые мүн дахяад Буряадай республикын бүридэлдэ оруулха тухай ветерануудай бэшэгые дэмжэхэгүй байнаб. Хэлэгшээ батадхан хэдэн баримтануудые дурдахамни. Наһаар залуу хүн байһан тула мүнөө үе сагай эрхэ байдалһаа дулдыдан, өөрынгөө һанамжа хэлэхэ болоһондом хүлисөөрэйт.

Нэгэдэхеэр, Буряад оронной ветерануудай бэшэг минии һанаан сэдьхэлдэ яашье таараагүй. Ушарынь гэхэдэ, нилээн шухала асуудалаар хэрэг үүсхэжэ, засагай дээдын зургаанда бэшэг эльгээхээ байһан зон аад, энээн тухайдаа юундэ Агын округой түлөөлэгшэдтэй зүбшөөгүй гээшэб? Хүн зон шухала хэрэг шиидхэхынгээ урда тээ хоёр талаһаа заабол зүбшэдэг юм бэшэ гү? Али Буряадай республикын түлөөлэгшэд маанадаа доошо хараба гээшэ гү? Хэрбээ эхинһээ иимэ һэдэлгэтэй байгаа һаа, республикамнай маанадта туһа бэшэ, харин тушаа болохо зэргэтэй.

Хоёрдохёор, түрэл арадайнгаа түүхэһээ нэгэ баримта дурдахамни. Агын болон Усть-Ордын буряадууд оройдоол 13 жэлэй туршада. 1923 онһоо. 1937 оной сентябрь болотор захиргаанай - территориальна нэгэ гэхэ гү, али БМАССР-эй бүридэлдэ байһан байна. Энэ сагай хугасаа соо буряад арадай, тодорхойлбол, Агын буряадуудай байдал һуудалай урдынхиһаа үлүү һайжарһыень элирхэйлхэнь бэрхэтэй. Юундэб гэхэдэ, даншье богони болзорто сугтаа, нэгэ республикын мэдэл доро ажаһууһан болоно. Мүн 1937 онһоо мүнөөдэр болотор Агын округой арад зоной БМАССР-эй бүридэлдэ байгшаһаа дорой байдалтай болоһыень баталхамнай хэлсээтэй.

Сэхыень хэлэхэдэ, энэ минии хэлэгшэ арсалдамаар асуудал байжа магад. Тэрэ сагай хугасаа соо һайн, муу байдалтай байһыемнай мүнөө үндэр наһата үбгэд, хүгшэд лэ гэршэлхэ аргатай. Зүгөөр мүнөөдэрэй оршонһоо, минии бодомжолходо, Буряадай республикатай ниилэхэдээ, Агын талын арад зоной байра байдал хэр һайжархаб? Хай, үгыл хаш даа.

Юундэб гэхэдэ, 53 жэлэй туршада Шэтын областиин бүридэлдэ байхадаа, округ экономическа талаараа тэрээн руу дүрэлжөөтэй болошонхой. Шэтэһээ хэрэгтэй эд бараа, эдеэ хоол шэрэхэдэмнай, манда дүтэшье байдаг. Мүн эрдэм һуралсалай, элүүрые хамгаалгын, соёл сурталайшье талаар Шэтын областьтой нягта холбоотой, бүри тодорхойлбол, тэрээнһээ дулдыданги байна ха юмбибди. Хойшодоо ямаршье юумэнэй болохоёо байһыень мэдэхын аргагүй, доройтонги байдалай тудаад, мүнгэ зөөриин үнэ сэнгээ алдаад байһан үе сагта иимэ харюусалгатай алхам хэхэмнай тиимэшье бэлэн хэрэг бэшэ даа. Тииһээ тиитэрээ орон дотор үндэһэ яһатанай хоорондохи арсалдаанай һүжэрөөд байхада, «дари дээрэ дабһа адхахада» ямар байхаб? Ушарынь, манай округой хүн зоной 54 процентнь — буряадууд, 42-нь — ородууд, бэшэниинь — бусад яһатан ха юм. Округ дотор ажаһууһан бусад үндэһэ яһатанай Буряадай республикын бүридэлдэ орохо-болихонь мүнөө эли бэшэ.

Буряадай республикатай ниилэхэ хүсэлтэйшүүл һүүлэй үедэ ФРГ болон ГДР, Урда болон Хойто Солонгос оронуудай хоорондоо ниилэхэ тухай һэдэлгые баримталнад. Теэд, дээрэ дурсагдагша оронууд хоорондоо нэгэн хилэтэй. Харин манай округ Буряадай республика хоёрой хоорондо хэды ехэ зайб даа! Шэтын областиие һэтэ гараад, харилсаа холбоо-

---

„Буряад үнэн"-91

ХҮДӨӨ БЭШЭГШЭДЫЕ ОЛОН БОЛГОХО

Мүнөө үедэ Буряад оронойнгоо соёл гэгээрэлэй дабшалтын үргэн харгыда гаража байхадань, мартагдажа, тоогдохоёо болижо байһан түрэл хэлэмнайшье одоол саашадаа хүгжэхэ аргатай болохонь гээшэ.

Би бүхы наһан соогоо буряад хэлэ, литератураяа һургуулиин үхибүүдтэ заажа ябаһан хүнби. Энээн дээрэһээ түрэл хэлэнэйнгээ ямар байдалда ороод байһыень һанахада, ехэл хүндэ байдаг даа.

1960-аад оной хоёрдохи хахадһаа олон һургуулинуудта буряад хэлэн дээрэ эхин класуудташье заахаяа болишоходонь, ургажа ябаһан үхибүүд, залуушуулнай, илангаяа хүдөө нютагуудта шада-яда ородоор хөөрэлдэжэ, түрэл хэлээ мартажа эхилээ һэмнай.

Иигэжэ бидэ буряад яһатан үндэһэн соёл гэгээрэлээ өөһэдынгөө зэмээр лэ «дэбһэжэ» эхилээ бэшэ һэн гүбди?

Харин хүндэ хүшэр жэлнүүдтэ үдэр бүри гарадаг «Буряад үнэн» газетэмнай түрэл хэлэнэймнай түшэг тулгуури болоһон байха юм.

Тиихэдэ би һургуулида багшалжа байхадаа, нютагайнгаа зоной дунда энэ газетээ бэшүүлхэ гэжэ ехэл оролдолго гаргадаг байгааб. Айлаар ябажа, захил хэдэг, элдэб һонин статьянууд, материалнууд тухайнь һануулдаг, ойлгуулдаг һэмби. Мүнөө хэдэн жэлэй үнгэрөөд байхада, тэрэ үеымнай хэһэн ажал миинтэ һалаагүй гэжэ һанахада, сэдьхэлдэ ехэл һайн байдаг.

Сэхыень хэлэхэдэ, би «Буряад-Монголой үнэн» газетэ 1942 онһоо захижа уншаһан хүнби.

Тэрэ шэрүүн хатуу дайнай жэлнүүдтэ энэ газетээ нютагайнгаа үбгэд, хүгшэдтэ уншажа, фронтын һониниие дуулгадаг байгааб. Тиихэдэ би багша мэргэжэлтэй болоод, Бургалтай, удаань Дээдэ Үшөөтэ нютагуудта хүдэлһэн байнаб.

Буряад уран зохёолшодой аха заха Хоца Намсараевай «Алтан зэбэ» повестиие уншахадамни, үхибүүд, хүнүүд ехэл һонирходог байһан юм.

Мүнөөнэйхеэр болоходо, зоной дунда ойлгууламжын хүдэлмэри ябуулдаг агитатор байһан гээшэ хаб. Би Коммунис партиин зэргэдэ 1948 ондо ороо һэм. Харин партимнай һүүлшын жэлнүүдтэ хүшэр байдалда оронхой. Зүгөөр бидэ урданай коммунистнууд халуун хүйтэниие «хэлээрээ долёоһон» тула гаталһан наһанайнгаа замые шэбшэхэдэмни, алдуу эндүүнүүд байбашье, өөртэмни тон лэ дүтэ байнал даа.

«Буряад үнэн» газетэмнай илангаяа һүүлэй жэлнүүдтэ яһала һонирхолтой болонхой. Жэшээлхэдэ, «Толи», шэнэ нэрэнүүд, үльгэр онтохонууд, дуунууд, хошоо үгэнүүд гэхэ мэтэ манай анхарал татадаг. Хүдөө бэшэгшэдшье олошороо гэжэ һананаб. Тэдэнэр нютагайнгаа түрүү хүнүүд тухай, ажал хүдэлмэридэ бии байһан дутуу дунданууд тухай уншагшадта дамжуулна.

Тиигэбэшье нэрлэгдэгшэ «Толи», «Уран зохёолой хуудаһан», «Уншагша дурадхана, шүүмжэлнэ, зүбшэнэ», «Хонхо», «Хүн ба байгаали» гэхэ мэтэ тусхай хуудаһануудые һонирхолтой болгохын тула һургуулиин багшанартай нягта холбоотой байха, хүдөө бэшэгшэдые үшөөл олон болгохо хэрэгтэй. Тэдэнэртэ газетын редколлегиин зүгһөө ходо туһаламжа үзүүлжэ байбал, ехэл һайн бэлэй.

Бага наһатанай дунда бэлигтэйшүүл олон ха юм. Тэдэ үхибүүдтэй һургуулиин литературна кружогууд ехэ хүдэлмэри ябуулха арга боломжотой.

Газетын хэлэн ойлгосотой, тиибэшье политическэ терминүүдые буряадшалжа бэшэбэл, ехэ таатай, ойлгосотой болохо гэжэ һанагдана.

Тиихэдэ газетэдэ толилогдоһон фото-зурагууд заримдаа

ТАСС: ТОБШО

ВЛАДИКАВКАЗ. Автономито республикада Хойто-Осетиин ном хэблэгшэдэй нэгэдэл байгуулагданхай. Үндэһэн литература барлалгые шанарай талаар шэнэ хэмжээндэ хүргэхэ, дэлгүүрэй харилсаануудай эрхэ байдалда хэблэлэй хүдэлмэрилэгшэд болон полиграфистнуудта тэрэ туһалха юм. Номой «Ир» хэблэл, уран зохёолшодой холбоон, ном хэблэхэ эрхэтэй һуралсалай болон эрдэмэй эмхи зургаанууд тэрэниие байгуулаа. Хорин ботиһоо бүридэһэн үндэһэн литературын библиотекэ гаргаха, Осети, Хойто Кавказай арадууд тухай түрүү түүхэшэдэй, философуудай, литература шэнжэлэгшэдэй, экономистнуу-

АРАЛ, ОРОЛДОСО ҮРГЭДЭНЭ

Түрэлхи буряад хэлээ шудалжа, дэлгэрүүлхэ талаар республика соомнай һүүлэй жэлнүүдтэ эли бодо анхарал хандуулагдадаг болонхой. Энэ талаар манай корреспондент Б. ЖАНЧИПОВ Арадай эрдэм һуралсалай министерствын һуралсал-хүмүүжүүлгын таһагай мэргэжэлтэ хүдэлмэрилэгшэ Вера Шоёновна УСКЕЕВАТАЙ уулзажа хөөрэлдэһэн байна. Тэрэниие уншагшадайнгаа анхаралда дурадханабди.

буряад һургуулинуудта хамта дээрээ 31000 һурагшад түрэлхи хэлэеэ шудална. Тэдэнэй 25 һургуулинуудта түрэлхи хэлэ, бэшэг гүнзэгыгөөр гэхэ гү, али ёһотой хүсэндөө заагдана гээшэ. Тиихэдэ 1986 онһоо эхилжэ буряад һургуулинуудай эхин классуудай хэшээлнүүд түрэлхи хэлэн дээрэмнай ябуулагдана. Хүдөөгэй һургуулинууд гол түлэб һуралсалай номуудаар хангагданхай.

АСУУДАЛ:— Хүүгэдэй саадуудта түрэлхи хэлэмнай хэр шудалагдажа байнхайб!

ХАРЮУ: — Мүнөө үедэ республикымнай 100 гаран хүүгэдэй саадуудта хамтадаа 2000 үлүүтэй бага наһатан буряад хэлэндэ һургагдана. Хүүгэдэй саадуудта, мэргэжэлэй техническэ училищинуудта буряад хэлэ шудалалгаар уншалгын хоёр ном хэблэгдэнхэй, мүн һуралсалай программашье гаргагдаа һэн.

АСУУДАЛ:— Буряад хэлэ шудалалгада туһа дэмжэлгэ боломоор ямар хэмжээ ябуулганууд хэгдэнэ гээшэб!

ХАРЮУ:— Республикын районуудай болон Улаан-Үдэ хотын һургуулинуудай, мэргэжэлэй техническэ училищинуудай һурагшад буряад хэлэ, литературын олимпиадануудта, телевиденеэр үгтэдэг хэшээлнүүдтэ хабаадалсадаг байна. Тэрэшэлэн буряад хэлэ, литературын кружогууд болоод, Буряадай литература, искусствоор эмхидхэгдэжэ эхилһэн факультативууд ажал хүдэлмэрээ эдэбхижүүлнэ.

Гол түлэб ород хэлэн дээрэ заагдадаг дунда һургуулинуудта буряад хэлэнэй хэшээлнүүд үгтэдэг болонхой. Тиин мүнөө буряад хэлэ заадаг иимэрхүү һургуулинуудай тоо 80 гаран болонхой. Ерэхэ, 1991 ондо, эдэ һургуулинуудта буряад хэлэ шудалагшадта һуралсалай тусхай номууд гаргагдаха юм. Тэдэниие хэд зохёоноб гэхэдэ, түрэлхи хэлэ заажа дүршэһэн, мэргэжэһэн багшанар, эрдэмтэд болоод уран зохёолшодой түлөөлэгшэд байха.

Энээнһээ гадна республикын Арадай эрдэм һуралсалай министерство түрэлхи хэлэнэй, багшанарта, һурагшадта һуралсалай-методическа хэрэгсэлнүүдые олоор гаргаха талаар Буряадай эрдэмэй түбтэй, РСФСР-эй Национальна һургуулинуудай эрдэм-шэнжэлэлгын институдай Буряадай филиалтай болон Д. Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институдтай нягта харилсаатайгаар ажаллажа эхилэнхэй.

Тэрэшэлэн манай министерство республикын Радио болон телевидениин талаар гүрэнэй комитедтэй хамта буряад хэлэеэ улад зоной дунда нэбтэрүүлхэ зорилготойгоор тусхай дамжуулгануудые, телевидениин хэшээлнүүдые шэнэ гуримаар үгэжэ эхилхэнь.

АСУУДАЛ:—Үшөө ямар хэмжээ ябуулганууд хараалагданаб!

ХАРЮУ:— Буряад оронойнгоо түүхэ, уг гарбалайнгаа ёһо заншалнуудые шэнэ үетэндэ ойлгуулха, һонирхол һэдэбыень үргэхэ талаар һурагшадые эрдэмтэдэй, соёлой болон искусствын түлөөлэгшэдтэй уулзуулжа байха болонобди.

АСУУДАЛ:— Түрэлхи хэлэеэ хаа хаанагүй заажа дэлгэрүүлхэ хэрэгтэ заатагүй бэрхэшээлнүүд ушарна ёһотой. Ямар тиимэ бэрхэшээл гол түлэб ушарнаб!

ХАРЮУ:— Энэ талаар олоч асуудал шиидхэгдэхэ ёһотойл даа. Түбхын түрүүндэ буряад хүүгэдэй олоороо ябадаг саадуудта, һургуулинуудта түрэлхи хэлэнэй мэргэжэлтэ багшанар дутана. Түрэлхи хэлэнэй шудалагдаха ёһотой бүхы газарнуудай хахадынь лэ мэргэжэлтэдээр хангагданхай.

Буряад уран зохёолшод, уран зураашад, артистнууд тухай Буряадороной түүхээр, географяар алишье наһатанай үзэжэ һонирхомоор үнэтэ һайхан альбом, планшедүүд үгы. Гэхэтэй хамта, «Буряадай литература, искусство» гэһэн факультативта хэрэглэгдэхэ 28 янзын хүгжэмтэ урогууд (мянган хэһэг пластинка) Москва, Куйбышев хотонуудта хэгдэжэ байна. Эдэ бүгэдэ хамта дээрээ 96 000 түхэригэй сэнтэй болохо.

сые абаһаар обёороодхёо... Тэрэ гэһээр аяар хорин хоёр жэл үнгэршэбэ. Сергей нөөхил газартаа урданайхяараа ажаллаһаар.

— Халагалнагүй гүт,

ХҮНЭЙ НЮУСА, ЗАМБИИН НЮУСА

Очерк

Сергей? — гэжэ эжэлүүдгүй эрьелдэһэн асуудалаа табибаб.

— Үгы. нэгэ ажалдаа, нэгэ коллективтэ дадаха гээшэ жэгтэй юм байна. Зарим үедөө ондоо тээшэ ошоошье һаа гээд һанаад абагша һэм, теэд гансахан дахин хүнэй дуулахаар хэлээгүйб.

Забһарлалай болоодүйдэ тэрэ ажалаа минута соошье орхихо аргагүй. Гайхангяар хаража зогсоноб. Зүүн гартаа түмэр сеткын түхэлтэй перчаткабээлэй баринхай (ойлгомторгүй хутагаар хадхахагүйн тула) баруун гартань хурса гэгшын томошье бэшэ хутага эригэд гэсэ ялалзана. Нэгэ хүдэлсэ — хоёр-гурба — дурбэ-таба — зургаа-долоо — үхэрэй урда хүл яһанһаа яб байса һалгаагдана. Гурбалжан түхэлтэй сэмсэгэр яһыень нэгэ тээшэнь, мяхыень нүгөө тээшэнь табяадхина. Һурамхи хүдэлсөөр хутагаяа хурсадаад абаха юм. Огтошье зогсонгүй ажаллаха зуураа намтай үгэ залгажа үрдинэ. Өөр тухайгаа хөөрэхэ огто дурагүй.

Гэбэшье комбинадай ажалай ба салин хүлһэнэй таһагта иимэ гэршэ-документ уншанхай ерэһэн байгааб: «1952 ондо түрэһэн, КПСС-эй гэшүүн; мяха яһанһаань шуладаг 5-дахи разрядай, дээдэ гарай мэргэжэлтэн; халаанай даабари һайн шанартайгаар 110 процент дүүргэдэг; харалга-конкурснуудта нэгэнтэ бэшэ илажэ гараһан; Арадуудай Хани Барисаанай орден, «Ажалдаа шалгарһанай түлөө» медаль шагналнуудтай. Мэргэжэлээрээ эрхимлэгшые тодоруулхаар конкурс-харалгада комбинадтаа нэгэдэхи, Сибириин ба Алес Дурна зүгэй мяханай комбинадуудай түлөөлэгшэдэй региональна мүрысөөн-харалгада гурбадахи һуури эзэлээ».

Эдэ бүгэдые мэдэхэ хадаа сэдьхэлдэм бата байбашье, Сергейе өөрыень хөөрүүлхэ дурам хүрэнэ. Олон үгэгүйшье һаа, байн-байн өөрөөшье ойлгонгүй, сэдьхэлэйнгээ сэнтэй бодолнуудые дэлгэнэ: «Иимэ харалга-конкурснуудые улас хоорондын хэмжээндэ үнгэргэхэ хараа бии юм. Ямаршье хүгжэнги орондо мяха яһанһаань шулаха хүдэлмэри оньһожоруулагдаагүй зандаа. Элдэбын технологи, химическэ аргашье туршагдаһан байха — теэд шорто гэлсэдэг. Бригадамнай 15 хүнһөө бүридэнэ. Ниитэ нэгэн нарядаар хүдэлнэ. Энээниие би тон буруу гэжэ һананаб. Хүн бүхэнэй бүтээсэ ондо ондоо ха юм. Ажалда хабаадаһанай коэффициентын хараада абтаашье һаа, энэ арга эсэсэй дүнгүүдые, хүн бүхэнэй хубитые гүйсэд харуулдаггүй. Гурбан звено болоожо хубаараад, хоорондоо дүнгүүдээ зэргэсүүлэн хүдэлөө һаа, аятай байгаа».

Мэргэжэл тухайгаа һанамжань өөрсэ:

— Нэрэ хүндэтэй мэргэжэл гэжэ гоёоһоной хэрэггүй ааб даа. Юрэл, хэншьеб эндэ хүдэлхэл ёһотой ха юм. Манай үйлэдбэри хүнгэн промышленностьда хабаатай гэжэ тоологдодогшье һаа, үнэн дээрээ, ямаршье хүндэ промышленностьһаа дутуугүй бэрхэ.

Үнэхөөрөөшье, дороһоо хододо шиигтэй, агаарын игсуун, амисхаалхада аягүй, һая үүсэлһэн мяханай үнэр... Оройһоо дуһаална. Аяар табяад онуудһаа байшангай капитальна заһабарилга хэгдээгүй юм. Һаяаршье хэгдэхэеэ байнагүй хэбэртэй.

Багаһаа дүршэһэн ажалдаа Сергей дуратай. Хэды зэргын шадабари, хүсэ шадал хэрэгтэйб — өөртэнь мэдээжэ. Гэбэшье хүдэлмэриин үедэ бодомжолжо шадаха гээшые гол юумэн гэжэ тоолоно.

— Эндэ элүүр энхэ, хүсэн түгэс хүн лэ тэсэхэ. Хэрбээ бэем муудаа, арга барагдаа гэжэ мэдэрээ һаа, ондоо газарта ошохоб. Ондоо ямаршье мэргэжэлгүй аад, һанаа зоборитой бэшэ гү гэжэ асуужа болохот. Үгы, айнагүйб. Ухаагаа гүйлгэжэ шадахал һаа, хаанашье хүдэлхэб,— гэнэ.

...Забһарлалай үедэ эрэшүүл тамхяа татахаа ярана. Сергейтэй һандали дээрэ һуужа хөөрэлдэбэбдэи. «Эрдэм-дэлгэрүүлгын литератураар һонирходогби. Замбуулин түбиин байгууламжа, астрономи, биологи, геологи, НЛО, полтергейст... Түүхэтэ ушарнуудые уридлан таадаг шадабари жэгтэй. 1503 ондо түрэһэн Нострадамус Газарай түүхые гурбан мянгадахи зуун жэл болотор зүгнэн түүрээһэн намтартай. Дэлхэйн нэгэдэхи, хоёрдохи дайнуудые, революци, радио, телевизорэй бии бололго — эдэ бүгэдын бэелхые ухаагаараа урид мэдэһэниинь гайхалтай. Энэ ушарта хүнэй уураг тархи бэеһээ таһаржа, үе сагуудые, заха хизаарые «хумин» хараха шэдитэй, замбуулинһаа дохёо абаха аргатай ха.

— Биополи, экстрасенс тухай юун гэжэ һананат?

— Манай орёо үе сагта иимэ арганууд туһатай, тэдэниие хэрэглэнгүй ажаһууханы бэрхэтэй. Би өөрөөшье дунда зэргын биополитой хүм. Капрон ниидхэдэ мушхаһан саарһа үлгөөд, хоёр-гурбан метрэй зайһаа альгаараа эрьюулжэ үзэхэдэ болохо. Иимэ шадабари нарижуулха гээ һаа, методико хэрэгтэй ааб даа. Намда тиимэ сүлөө саг үгы.

Үйлэдбэриин уйтан байра соошье байһанаа мартажархиһандал болоод, Сергейе шагнажа һуутарни сагаан халаадтай, ута фартугуудаа үмдэһэн хүдэлмэришэд ажалайнгаа һуури эзэлбэ.

С. Г. Архипов тухай хэдэн хүнэй һанамжа дурдая.

Заводой директор В. Н. Токтохоев:

— Сергей Григорьевич олонһоо ондоохон, онсо хүн: һайхан абари зантай, мэдэсэ ехэтэй, элдэб эрдэмүүдээр һонирходог. Эрхим шатаршан. Городой, республикын нэрэ хүндые хамгаалалсадаг. КПСС-эй обкомой гэшүүн байһан. Буряадай делегацитай Япон айлшалжа ерэһэн юм. Гэбэшье эгээл сэнтэйнь гэхэдэ, өөрынгөө мэргэжэлдэ тоти... Би, жэшээнь, заабаришалха дуратай аабзаб даа, теэд мяха яһанһаань һалгааха гээ һаа, хэдэн часаар тухашархаб. Харин Сергей мэтэ мэргэжэлтэд нюдэ хэды сабшаха зуура...

Хүдэлмэришэн Г. А. Богданова:

— Хуушанай зоной хүдэлжэ байхада Сергей ерэһэн. Тэдэнэй сэнтэй бүхы юумыень абаа, хатуужал, бэхижэл тэдэнтэй гараа. Хүн янзаараа ехэл зөөлэн, зохид юм. Архи, тамхи огто үзэдэггүй. Һая хүбүүтэй болоо. Александр Сергеевич... Эсэгэдээл адли һайн хүн болог лэ даа.

Н. М. Отческая: «35 жэлдэ хүдэлнэб. Эндэ торохо, тогтохо эрэшүүл үсөөн юм. Сергей һайн һурган хүмүүжүүлэгшэ болоо гэжэ адаглагшаб. ГПТУ-гай һүүлээр ерэһэн хүбүүд, басагад «Сергей Григорьевич» гээд лэ, одоол хүндэлдэг».

— 1994 ондо Замби түбидэмнай юунэй болохые түүхэ уридлан мэдэдэг зон хэлэһэн байдаг,— гээд, Сергейн зулгыгаар энеэбхилһые һананаб.— Теэд танда, журналистнуудта үлүү үгэ алдалтагүй ха. Өөһэдөө оложо уншана аабзат.

Хари даа, 1994 ондо Газар дэлхэймнай түүхэдэ ямар ехэ ушаралай болохые мэдээшьегүй һаа, С. Г. Архиповай ажалай зам тэрэ үедэ мүнөөнэйхидөөл адли арюун байха гэжэ этигэнэб. Уласхоорондын конкурс-харалгада хабаадаһай, буряад бэрхэ хүдэлмэришэнэй нэрые дурдуулһай гэжэ хүсэнэб.

...Түрүүшын салин хүлһэнһөө тэбэри дүүрэмэ бэлэг-сэлэг эжыдээ, дүүнэртээ асараад, үүдэ оромсоороо нюдэеэ уһатуулан зогсоһон арбан зургаатайхан хүбүүнэй түхэл дүрэ нюдэнэйм урда байхадал шэнги.

Г. ДАШЕЕВА.

...ЭН АСУУДАЛДА—ХАРЮУ

...бэшэгэй хэшээлнүүд... Иимэ гаршаг манай ...жо, гарагай зургаан бүри хэшээл үгтэдэг ...уулжэ байна. Гарагай зургаан бүри энэ гар...эймнай хэшээлнүүд үгтэнэ гээшэ. Хэлэ ...кандидат, доцент Даша-Нима Доржиевич ...лэ бэшэгэй хэшээлые ото ябуулжа байна. ...һуража байхада, залуухан кандидат ерэ... туршада монгол бэшэг манда заагаа һэн. ...би монголоор бэрлагдаһан ном судар ...гадна үндэһэн соёлоймнай алтан жасада ...нүүдые ород үзэгэй бэшэгтэ оруулжа, га...толилуулһаншье байхаб. ...педучилищиие 1946 ондо дүүргээд, эхин ...жэл ажаллаһан хойноо Доржи Банзаровай ...буряад хэлэ бэшэгэй таһагта ороһон бай...татайгаар дүүргээд, СССР-эй Эрдэмэй хү...гэй институдай аспирантурада эльгээгдэ...дадаа, «Буряад орондо дэлгэрһэн хуушан ...» гэһэн диссертаци бэшэжэ, тэрэнээ ам...алаад, эрдэмтын зиндаада хүртэжэ бусаа ...о дэлгэрһэн хуушан монгол бэшэгэй хэлэн ...л хэлэн бэшэ, харин буряад хэлэн бай...бэшэг гэдэгынь буряадшалан бэшэгдэдэг байһан тула хуушан буряад бэшэг гэжэ тоолоходо болоолтой гэһэн тобшолол хэһэн юм. Тэрэ сагһаа хойшо Д. Д. Доржиев багшанарай дээдэ ба дунда һургуулинуудта ажаллаһан, буряад, монгол хэлэ бэшэг зааһан байна, мүнөөшье БГПИ-дэ монгол бэшэг заадаг.

Манай газетын нюурта Д. Д. Доржиевай ябуулжа байдаг хэшээлые үргэн ниитэ уншагшад ехэ һонирходог, һургуулинуудта эмхидхэгдэһэн монгол бэшэгэй кружогуудые хүтэлбэрилдэг багшанар энээниие хэрэглэдэг. Зарим нүхэд һанамжануудаа бэшэнэ, энэ хэшээл хэр удаан ябуулагдаха юм гэжэ һонирхоно. Жэшээ болгон нэгэ бэшэг толилнобди.

«Хүндэтэ нүхэдүүд!» Иигээд хуушан хэлэ бэшэгэй хэшээлнүүд дүүрээ гү!

Июлиин 10-да гушадахи хэшээлээ абаад, мүнөө сентябриин 3 болотор хэшээлнүүд ерэнэгүй. Хуушан монгол бэшэгтэ һургажа байһанайтнай түлөө шадал соогоо баяраа хүргэбэбди. Баяртай. Одоо олон жэлдэ элүүр энхэ, ухаан нэраяа угтажа, «Буряад үнэн» газетээ хүгжөөжэ, буряад зоноо баярлуулжа ябахатнай болтогой!

Сэлэнгын районой Зургаан-Дэбэ нютагай уншагшад».

Тэрээнһээнь уламжалан Даша-Нима Доржиевич багшатай би хөөрэлдэжэ, хэдэн асуудалда харюу абаһан байнаб.

Ц. ДОНДОГОЙ.

АСУУДАЛ. Ямар зорилготойгоор энэ хэшээлые газетын нюурта бии болгоһоноо редколлегиимнай гэшүүд мэдэнэ гээшэ ааб даа. Зүгөөр хуушан хэлэ бэшэг үзэхэ ябадал ямар туһатай юм, хэндээ хэрэгтэй юм гэхысэ үгэ гаргадаг, үнгэрһэн сагай, ганса хүндэ шүтэдэг үеын гү, али зогсолтын үеын мэдэрэл баримталһан хүнүүд уншагшадаймнай дунда дайралдадаг байна. Тиимэ нүхэдтэ ойлгуулхын тэдысэ һанамжаяа хэлэхэ гүт?

ХАРЮУ. Мүнөө үедэ — ажабайдалые хубилган байгуулгын үедэ хуушан хэлэ бэшэг шудалха гээшэ хэрэгтэйл болоод байна. Нэгэдэхеэр, хэдэн зуугаад жэлдэ хэрэглэжэ, соёл болбосороло хүгжөөжэ, бүхы угайнгаа түүхэ, уран зохёол, хэрэг хүтэлбэреэ бэшэжэ байһан хэлэ бэшэгээ мартаад, нюдэ балай, шэхэ дүлии байхаяа болихомнай. **Хоёрдохёор,** үбэрмонголшууднай эхэ бэшэгээ огто орхёогүй, саашань хүгжөөжэл байгаа. Үбэр-Монголдо мүнөө энэ бэшэгээр ном барлаха хэрэг тон һайнаар табигданхай. Тиихэдэ үбэр-монголшуудай хажуугаар халха-монголшууд эхэ бэшэгтээ орохо гэжэ бэлэдхэлэй ехэ хүдэлмэри ябуулжа байна. Тэдэнэй монгол хэлэ бэшэгтээ ороходо, манай эндэхид — хуушан хэлэ бэшэгээ мэдэхэ хүнүүд хуушан буряад бэшэгээр барлагдаһан номуудые (һүрөөтэ жэлнүүдтэ тэдэнээ хадагалжа, сахижа шадаһан хүнүүд!) уншахынгаа хажуугаар Үбэр-Монголдо болон Бүгэдэ Найрамдаха Монгол Арад Уласта хэблэгдэн гарадаг түүхын, уран зохёолой болон һонирхолтой бусад ном һударнуудые гүймэгэ гү, али үзэглэн уншаха аргатай болоно. Иигэжэ үбэрмонгол, халха, буряад арадуудай соёл болбосоролой холбоое һэргээн үргэдхэхэ, хани барисааень бэхижүүлхэ болоно.

АСУУДАЛ. 'Монгол номой һайндэр заншалта ёһоор жэл бүри Улаан-Үдэдэ боложо байдаг. Теэд номууд ород үзэгүүдээр барлагданхай. Үбэр-Монголой номой һайндэрнүүдые үнгэргэжэ, монгол бэшэгээр барлагдаһан номуудые дэлгэрүүлхэ арга бии гэжэ һананагта?

ХАРЮУ. Теэд мүнөө Хитадай Арадай Республикатай харилсаа холбооной үргэдэжэ байгаа хада арга олдохо байгаа юм бэд даа. Засаг хүтэлбэрилэгшэд энээниие тархидаа оруулжа, соёл болбосоролой талаар холбоо барисаанай хэлсээ баталхадаа, хараадаа абахал байха гэжэ һанахаар юм. Монгол бэшэгээр барлагдаһан номуудай гэнтэ номой магазинуудай таг дээрэ бии болоо һаа, абаха дуратайшуул захаһаал байха гэхэ байнаб.

АСУУДАЛ. Монгол ороной уншагшад манай хэшээл тухай манда бэшэдэг. Жэшээнь, Хэнтэйн аймагай Дадал сомоной Цэрэндаш-гуайн бэшэг Танда үзүүлээ һэмди. Тэрээн тухай юун гэхэ байнат?

ХАРЮУ. Монгол аха дүүнэрэй энэ хэшээлые һонирхон дэмжэхэнь, мүн һанамжаа бэшэхэнь һайн гээшэ. Тэрэ талаар нүхэр Цэрэндаш ехэ оролдолго гаргана, хуушан хэлэнэй хэшээлнүүдые һайжаруулха тухай һанаагаа зобоно. Эндэ хуушан монгол хуушан буряад хоёр хэлэ бэшэг тухай дээрэ хэлэгдэһэниие анхаралдаа абалтай. Тиихэдэ хуушан хэлэ бэшэг монгол гү, али буряад зондо заахадаа, тэдэнэй бэшэгэй болон яряанай хэлэнэй илгаае бодомоор байха.

Буряадай уран зохёолшодой шэнэ бүтээлнүүдһээ

Доржо ЭРДЫНЕЕВ

СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн, Буряадай АССР-эй арадай уран зохёолшо Доржо Осорович Эрдынеев Шэтын областиин Агын Буряадай автономито округой Удаганта гэжэ нютагта 1936 ондо түрэһэн юм. Нютагтаа 10 класс дүүргээд, трактористаар, жолоошоноор ажаллаа. Бүри һургуулида һуража байхадаа, Ж. Б. Балданжабоной хүтэлбэрилдэг литературна нэгэдэлэй гэшүүн боложо, түрүүшынгээ туршалгануудые «Агын үнэндэ» гаргуулһан байна.

«Газарай татаса» (рассказууд), «Энэ наһан» (рассказууд ба повесть), «Хүлэг инсагаална» (роман), «Түбэргөөнтэнэй үри һадаһан» (М. «Советский писатель»), «Хуушан гэрэй һүүдэр» (повестьнууд), «Ехэ уг» (роман), «Тоонто» (М. «Советский писатель») гэһэн номуудые хэблүүлэнхэй. Гадна «Эртын хюруу», «Бальжин хатан» гэһэн зүжэгүүдынь буряад драмын академическэ театрай тайзан дээрэ табигдаһан байна.

Буряадай элитэ ехэ эрдэмтэ Гомбожаб Цыбикович Цыбиков тухай роман бэшэжэ байнхай.

Харин «Үйлын үри» гэжэ романнинь баһал һаяхан дүүргэгдэһэн шэнэ зохёол болоно. Мүнөө үе сагай зүрилдоотэ асуудалнууд энэ зохёол соо шэнжэлэгдэнэ, Орон доторнай боложо байһан гүнзэгы ехэ хубилалтануудай үедэ хүн бүхэн өөрынгөө һууриие олохо, һанал бодолоо тодорхойлхо баатай болоно. Үнэн зүбые баримталан, һэшхэлдээ таарамаар ажаһуухын, ажаябахын түлөө романай геройнууд тэмсэнэ. Зохёолой гол герой Далай Цыренов бэлигтэй инженер хүн, заводто хүдэлһэн, үндэр ехэ тушаалтай болоод ябатараа, түрэл нютагаа бусажа, тэндээ ажахын түрүүлэгшээр ажаллажа эхилээ...

Оролто тэмдэглэл соо зохёолой бүхы удхые тайлбарилһанайшье хэрэггүй. Ном боложо гарахадань, уншагшаднай тэрэниие абажа уншана ааб даа.

«Үйлын үри» гэжэ романһаа абтаһан хэһэгые уншагшадтаа дурадханабди.

ҮЙЛЫН ҮРИ

(Романһаа хэһэгүүд)

НЮТАГАЙ партийно-ажахын эдэбхитэдэй суглаанда Далайн ерэхэдэ хүнүүд урданайхидаа тон адляар харагдаба. Хөөрэлдэхэ хүнөө нэгэ зариман бэдэрнэ, зариманиинь ахалагша дарганарай нюдэндэ торохо гэжэ жүдхэнэ. Нүгөөдүүлынь хэрэгтэй асуудалаа шиидхэхэ гэжэ ябуулгаяа хэнэ. Нэрэ һурагүй түрисэлдэһэн, хоорондоо арсалдаһан хүнүүд бии. Шухала суглаанда ерээд байһан бэшэ, харин үйлсэдэ тушаан боложо уулзашаһан шэнгеэр бэе бэеэ енгэлһэн, энеэлдэһэн, хүхилдэһэн хүнүүдшье харагдана. Тиихэдэнь хэдэн хүн нюргандаа гараа үргэлжэрхинхэй, хэндэшье дүтэлэнгүй, зоной дундуур иишэ тиишээ миин алхалалдана.

Далай суглаан дээрэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалай удхые дэлбэлэн бэшэжэ, зондо уридшалан тараагдаһан дүримтэй танилсаагүй байһан дээрэһээ, зонһоо холошог ошожо, бэеэ абаад, уншажа үрдибэ. Энэ дүрим дотор Байгалай эхинэй нютагуудые нангин далайтайнь суттань хамгаалха хэмжээ ябуулганууд бэшэгдэнхэй. Тус дүримэй гол удхын шэглэлые тодорхойлолгоор болоһон зүблөөндэ Далай хабаадаагүй байгаа. Тиимэһээ хэд хүнүүдэй бэшэһые тэрэ мэдэхэгүй дээрэһээ, уншажа дүүргээд, бодолгото болон, зоной нюурнуудые адаглаба. Тиихэдэнь энэ дүрим тухай һанаата болоһон хүнүүд харагдабагүй. Али уридшалан танилсаһан хадаа иимэ хүйтөөр энэ дүримдэ хандана гү?..

Суглаанай нээгдэхэдэ, Далай энэ дүрим тухай хажуудахи хүнүүдэйнгээ хэлэжэ эхилхые хүлеэхэ сүлөөгүй, яаража үгэ абаба.

Шүдөө зуунги, сухалданги юумэ тэрэнэй ендэртэ гарахадань, зон гансата шэмэзэгүй болошобо.

Иигэжэ эмхидхэгшэдэй хараалагшаһаа ондоогоор суглаан хүдэлмэриеэ эхилхэ баатай болобо.

Түр зуурахан саг соо урдаа һуугшадые Далай нэгэ нэгээр хаймадан хараад, хүн бүхэндэ тус тустань хандаһан шэнгеэр:

— Яһалашье ехэ хүдэлмэри хэгдээ байна,— гээд, гартахи дабхагар зузаан хуудаһануудаа дээшэнь үргэн зондо харуулжа,— энээниие би уридшалан уншажа, уридшалан һайса бодожо үзөөгүйб. Мүнөөл һаяхан уншабаб. Мэнэ. Тиимэһээ нэгэшье хүнэй һанамжа дуулаагүйб, ондоо нэгэшье хүнтэй зүбшөөгүйб. Уншан сасуу һанамжаяа таанадта халуун дээрэнь хэлэхэ гэжэ шиидэбэб. Уншахатайм хамта ямар мэдэрэл досоом энэ дүрим түрүүлбэб?.. Иимэ бодолнууд толгойдо орожо ерэнэ... Хүлисөөрэйгты, мүнөө хэлэхэ гэһэн бодолнууд тухайгаа урид бодожо үзөөгүйб гэнэб. Тиимэһээ досоогоо һанажа ябаһанаа хэлэхэмни... Буруушье бодолнууд байхадаа болохо, зүбшье... Таанадайшье һанаа зобоожол ябаһан асуудалнууд байһан байха! — гэмсээрээ, нүгөөдэ саарһагүй гараараа зүрхэн руугаа зааба.— Нүхэдүүд! Бидэн тушаа юуншье бэшэгдээгүй хадаа яагаа гээшэб?.. Энэ дүрим соо!.. Байгал шадар хэр угһаа ажаһууһан буряадууд, ортонгууд тушаа һанаагаа зобоһон нэгэшье үгэ энэ дүрим соомнай үгыл!.. Бидэ буряадуудһаа гадна Буряад орондо түбхинэһэн орадууд, хохоолнууд, татарнууд тухаймнай хэлэгдэнэгүйл!.. Би тэдэ арадуудай нэрэ дурдажа ёһо түшүүлхэ һэн гэнэгүйб... Энэ дүрим соо Байгалай эхинэй нютагуудта ажаһуудаг зон тушаа, тэдэнэй һуудал байдал, үндэһэн соёл, урданайнь заншал тухай һанаагаа зобоһон нэгэшье бодол үгыл!.. Тэдэнэй уг изагуурые хамгаалха, һэргээхэ, хүгжөөхэ тухай юуншье хэлэгдэнэгүйл! Иихэдээ энэ зүбшэн хэлсэхээ байһан дүримые юунэй түлөө бэшэгдэһэн юумэн гэхэ болонобибди?! — Зоной гайхан, шэмзэгүй болошохолоор,— нээрээ!.. Тиихэдээ хэндэ хэрэгтэй дүрим гээшэб энэмнай?..— гэжэ дабтаад, саашань эршэмтэй түргэн,— заводууд баригдаха, ашагта малтамалнууд абтаха, газар элдүүрилэгдэхэ... Эдээн тухайл хэлэгдэнэ, тиихэдээ эдэ бүгэдэ барилганууд Байгалые, Байгал шадархи байгаалиие хамгаалхын түлөө хэгдэһэн шэнгеэр бэшэгдэнэ! — гэбэ.— Хүн зоной ерээдүйе хангахын түлөө, тэдэнэй мүнөөдэрэй байдалые һайжаруулхын түлөө хэгдэһэн шэнгеэр бэшэгдэнэ... Тиихэдээ хүниинь дурдагдана гүй!.. Совет арад дурдагдана, теэд Байгалай эхинэй нютагуудай хүн зон совет арадта хабаагүй болоно гү?.. Энэ газар дайдын ёһото эзэниинь ха юм!.. Минии һанахада, дүрим бэшэ, харин мэхэ зохёогдоод, байна!.. Мэхэ. хүндэтэ нүхэдүүд!.. Гансахан лэ олзоборилгын талаһаа. манай нютагһаа хэрэгтэйгээ яажа абахаб гэһэн лэ бодолоор мүнөө энэ зүбшэн хэлсэжэ эхилһэн дүримнай зохёогдонхой байна!.. Хари хүнүүд, ондоо гүрэнэйхидшье иимэ булимтархы, мүлжэхы зорилго сэхэ бэшэхэгүй, бэшэхэгүйһөө гадна, иимэ бодолһоо арсажа, али таладаа таарама хэлсээ хэдэг болижо байна ха юм! Тиихэдэнь энэ дүрим доторнай үнгэрһэн үеын эндэхи ажахы, мүнөөнэйнь ажахы, ерээдүйн зорилго гурбан Байгалай эхинэй нютагуудай хүн зондо ямар нүлөө асархаб гэһэн нэгэшье ажаглалта хэгдэнэгүйл... Иимэ ажаглалта зорюута хэгдээгүй гэжэ һанахаар! Юундэб гэхэдэ, энэ хизаарта хүнэй оройдоо ажаһуудаггүй юм шэнгеэр зохёогдоһон байна! Худал ха юм энэнь!.. Худал!.. Хэр угһаа Байгал шадар монгол угсаатан, тодорхойлон хэлэбэл, манай буряадууд ажаһуугаа. Эдэмнай, нүхэд, ондоо арадуудта адли өөрын түүхэтэй, үндэһэн соёлтой, уг заншалтай юм лэ! Тиимэ хадаа эдэмнай зэрлиг ан гүрөөлдэ адли амитад бэшэ ха юм!.. Хүнүүд ха юм! Һанаан сэдьхэлдэ абтадаг, зобохо жаргахые ойлгодог, буруу зүб хоёрые илгаруулдаг, һайхан тээшэ эрмэлзэлтэй, үрэ бэеэ хүмүүжүүлдэг һайн һайхан заршамуудтай... Иимэ зон ха юмбибди! Эдэ бүгэдэ тухаймнай һанаагаа зобонгүй, эдэ бүгэдыемнай аршалха хэмжээ хараада абангүй энэ дүрим зохёогдоо! — гээд, гартахи хуудаһануудаа дахин зондо харуулжа,— иимэ зандаа, эндэ бэшээтэй зандаа энэ дүрим бэелүүлэгдэжэ эхилээ һаа, манай нютагай зоной хүн шанарые доройтуулха хэмжээ ябуулга болохо! — гэбэ.

— Тиимэһээ энэ дүримые баталхаяа ярангүй, уридшалан зүбшэн хэлсэжэ байгаашамнай тон зүб гээшэ!.. Эрдэмтэд, хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд энэ дүрим зохёолгодо хабаадаа гэжэ бэшээтэй байна. Эдэнэрнай арад зоной, олониитын үгэ шагнаха зэргэтэй. Манай һанамжануудые эдэнэрнэй хараадаа абаг лэ! Нээрээшье, эзэгүй нютагые ашаглахаа байһан шэнгеэр аашалалдахадаа яагаа гээшэб? Тиимэ саг үнгэрхөөр болоогүй юм гү? Гушаад онуудһаа эхилжэ манай арад зон түрэһэн тоонто нютагтаа ямар ажахы эрхилхэеэ, юу хэхэеэ өөһэдөө шиидхэхэеэ болёо.. Байгалай эхинэй нютагуудта ямар ажахы эрхилэлтэйб гэжэ нютагайнь зонһоо хэншье һурагүй... Юундэб гэхэдэ, манай нютагай зониие «зэрлиг амитад, малгайтай мал» гээшэ гэжэ хаанта засагай үедэ хэлэдэг дарлалта зарим нэгэ хүнэй нүгөөдэеэ дээрэһээ руу харадаг гуримда адли шэнжэтэй болоод үлэшөө ха юм. Иимэ байдал ноёдой урда һүгэдэхэ гурим бүхэлөө. Тиигэжэ дээрэһээ хэлэгдэһэн үгэ тэнэгшье һаа, алдуутай эндүүтэйшье һаа, буруу зүбшье һаа, зүбшөөгдэдэг болоо. Дээрэһээ хэлэгшэдэй захирһые бэелүүлээд гүйлдэдэг барлаг эльгэтэн олошороо!.. Эдэнэрэй дорой үйлөөр хэдэн зуун, мянган жэлэй туршада байгаалидаа тааараһан нютагаймнай анханай ажахы эбдэрээ. Хүрьһэ багаар урбуулха шэглэлтэй ажахы нютагтаа үлөөхэ, байгаали муудхаахагүй үйлэдбэритэй промышленность хүгжөөхэ, арад зоной һайн һайн ёһо заншалые хүндэлхэ соёл суртал нэбтэрүүлхэ гэжэ ушар мэдэхэ урданаймнай хүтэлбэрилэгшэд, эрдэмтэд, уран зохёолшод тэмсээд, ангиин дайсад гүүлэжэ хосороо, харин бэрхэ бэрхэ мэргэжэлтэднай үнгэрһэн сагай феодальна ажахые буляалдаһан зон боложо сохюулаа. Нютагаймнай зоной дундаһаа гараһан үгэ дуулам-гай, дороһоо өөдөө хаража һүгэдэдэг, барлаг досоохитой ноёднай манай эндэ таарахагүй дулаан зөөлэн уларилтай, баян зузаан хүрьһэтэй холын баруун хизаарнуудай ажахын шэглэл нютагтаа нэбтэрүүлээ. Энэ шэглэл манай нютагые хүгжөөжэ, энэ мүнөөдэрэймнай яһала һайн байдалда асарбашье, эсэсэй эсэстэ ехэ тодхор мүн баһа асараа. Юундэб гэхэдэ, тэрэнэй муу талань гэхэ гү, али манай нютагай байгаалида таарахагүй талань булюу байгаа бшуу. Эсэстэнь ой модомнай шэнгэрээ, гол горхонуудай, талымнай булагууд шэргээ, олон мянган жэлэй туршада нютагайнгаа байгаалида таараһан табан хушуун малаймнай үүлтэр уг таһараа... Мүнөө болоходо араднай угаа таһарха түйлдөө хүрөөд байна!.. Залуу үетэнэй омогые үргэхэ арадайнь түүхын алдарта дурасхаалнууд мартуулагдахаһаа гадна түрэл хэлыень хэрэггүй гэжэ ойлгуулга хадаа манай залуушуулые түүхэеэ, үндэһэн соёлоо, һайн һайхан ёһо заншалнуудаа мартаха тээшэнь түлхеэ. Түрэл хэлэеэ мэдэхэгүй хүнүүд эрдэмдэ муу һурана, дутуу хүнүүд болоно... Эдэ бүгэдэһөө гадна энэ зүбшэн хэлсэлгэдэ табигдаһан дүрим доторнай, минии һанахада, үшөө нэгэ шухала бодол нэмэгдэхэ ёһотой,— гээд, толгойдонь үнинэй ябаһан таһархай удархай бодолнуудай мүнөө энэ хэлэжэ байхаһаань улам гэнтэ элиршэхэдэнь, энээнээ һанамжа болгон дурдангүй үнгэржэ шадабагүй. — Хүнэй абари зан, сэдьхэл мэдэрэл һэргээхэ хэрэгүүд бэелүүлэгдэжэ эхилхэ ёһотой, хөөрэлдөөгөөр харин дүүрэшэхэгүй. Мүнөө үедэ хубхай хооһон сэсэрхэлдээн лэ боложо байна... Хамсыгаа шуугаад лэ байгуулжа эхилхэ, тиихэдээ заншалаа һэргээлгэһээ эхилхэ зэргэтэйбди. Юундэб гэхэдэ, зан абаримнай нютаг оронойнгоо заншал соо болбосордог!.. Тиимэ гү? — гээд, урдаһаань харагшадайнгаа олонхиной зүбшөөжэ байхые ойлгохолоороо хэлэхэ гэһэн һанамжаяа тодорхойлжо захалба.— Дүрим соо Байгалай эхинэй нютагуудай арад зоной заншалай заршам заабари оруулагдаха ёһотой гэжэ һананам. Энэ оруулһан заршам заабаримнай Байгал тээшэ бүхы дэлхэйн хүн зоной мүнөө найдан харадаг болоһые хараада абаһан байха ёһотой. Байгал шадар сэбэр агаар, Байгал шадар хүнэй эдихэ эгээл ехэ уһан! Эндэмнэй, манай Буряадта хүн түрэлтэнэй хүгжэлтын түйлалтанууд, тэдэнэй оюун ухаанай, уран бэлигэй, жаяг заршамай номнолнууд сугларанхай. Тэдэ ямар номнолнууд бэ гэхэдэ, нэгэдэхинь, манай нютагай зоной үндэһэн соёл болоно. Хоёрдохинь, энэ соёл дээрэ ерэһэн Европо Зүүн зүг хоёрой соёлнууд. Гадна Байгалай үмэнын арад зоной анханай бөө мүргэлэй шүтэл болон баруунай христиан, зүүнэй буддын шажангуудһаа угтай оюун бэлигэй номуудаар оломди!..

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

БИДЭ, БУРЯАДУУД, ХЭДЫБИБДИ?

Хүн зонние тоо бүридхэлдэ абалга 1989 ондо үнгэргэгдөө һэмнай. Тэрэнэй ёһоор СССР-тэ, РСФСР-тэ, Буряадай АССР-тэ, хүршэ Шэтын, Эрхүүгэй областьнуудта, Агын, Усть-Ордын округуудта хэды буряад зон тоологдоно гээшэб? Ороноймнай бусад союзна республикануудта буряадууд ажаһуудаг ха юм. Энээн тухай тоо мэдээнүүдые бэшэжэ үгөө һаатнай, һонирхолтой байха һэн.

Т. ЦЫРЕНДАШИЕВА,
Улаан-Үдэ хото.

Иимэрхүү удхатай бэшэгүүд редакцида ородог юм. Теэд ороной статистикын зургаануудай һүүлшын, 1989 оной тоо бүридхэлгын дүнгүүдые һаял дүүргэжэ байһан дээрэһээнь бидэ урид мэдээсэхэ аргагүй байгаабди. Мүнөө иимэ арга боломжо бии болобо. Гансашье өөһэдынгөө тоо юрэл мэдээд ябаха бэшэ, мүн энэ мэдээнүүдһээ хэрэгтэй тобшолол хэжэ болохо байна ха юм. Жэшээнь, мүнөө үедэ, ерэхэ жэлэй газетэ, журналнуудта захилай ябажа байһан сагта, район бүхэндэ хэды буряадууд байһан аад, үндэһэн хэлэн дээрээ гарадаг «Буряад үнэн», «Толон» газетэнүүдые, «Байгал», «Хараасгай» журналнуудые хэды хэһэгээр зон захинаб гэжэ нютаг бүхэндөө тооложо, жэшэжэ болохо байна бшуу.

Хүндэтэ уншагшад! Гүйлтыетнай дүүргэжэ, иимэ тоо, баримтануудые таанадай анхаралда дурадханабди.

I. Бүхыдөө буряадуудай тоо

Орон доторнай хүн зонние тоо бүридхэлдэ абалга арбан жэл болоод лэ үнгэргэгдэдэг, һүүлшынхинь 1989 оной эхиндэ болоһон юм. Эдэ жэлнүүдтэ тоо бүридхэлдэ абалгын дүнгүүд согсологдожо, тусхай номууд болгогдожо хэблэгдэхэ байна.

Советскэ · Союз болон РСФСР-эй газар дээрэ ажаһуудаг буряадуудай тоо иигэжэ хубилаа (мянган хүнөөр):

	1939	1959	1979	1989
СССР-тэ	225	253	353	**421,380**
РСФСР-тэ	221	252	350	417,425

1989 оной дүнгүүдэй ёһоор, Шэтын областьдо бүхыдөө 66,6 мянган буряадууд, тэрэ тоодо **Агын округто 42,4 мянганиинь** ажаһууна. 1979 ондо хэгдэһэн тоо бүридхэлэй дүнгүүдээр тус округто 35,9 мянган буряад зон тоологдодог байгаа. Мүнөө Шэтын областиин 16 районуудта (округһоо гадаа тээ) 24,2 мянган буряад, тэрэ тоодо Шэтэ хотодо — 4719 хүн тоологдоно.

Эрхүүгэй областьдо бүхыдөө 81 мянган буряад ажаһуудаг, тэрэ тоодо Усть-Ордын округто **49,3 мянган буряад** зон тоологдоно. Харин 1979 оной тоо бүридхэлгээр түс округто 45,4 мянган буряад байһан юм. Мүнөө үедэ Эрхүү хотодо 7 мянган буряад угсаатан бии гэжэ тоологдоно.

Ороной союзна республикануудта үсөөн бэшэ буряад яһатан ажаһуудаг гэжэ мэдээжэ. Тодорхойлходо, Украинада—849, Белоруссида—158, Узбекистанда —635, Казахстанда —1172, Киргизидэ —229, Таджикистанда —162, Грузида — 84, Арменидэ —78, Азербайджанда —104, Литвада —43, Латвида —128, Эстонидо —53, Молдовада —156, Туркменидэ —10 хүн. Эдэ һүүлшын мэдээнүүд «Известия» газетын хабсаралта долоон хоногтоо гаража байдаг «Союз» хэблэлэй 1990 оной август һарын 32-дохи номерһоо абтаа.

II. Манай республикын тоо, баримтанууд

1989 оной тоо бүридхэлгын дүнгүүдэй ёһоор, Буряадай АССР-тэ бүхыдөө 1038252 хүн зон ажаһуужа байгаа, тэдэнэй **249525-ниинь буряад угсаатан болоно.** Республикын хото городуудта — 111069, хүдөөгэй һуурин тосхонуудта — 138456 буряад ажаһууна. **Улаан-Үдэ хотодо 74243 буряад тоологдоно.** Тэрэ тоодо Железнодорожно райондо — 23562, Октябрьска райондо —36715, Советскэ райондо — 13966 буряад ажаһууна гэжэ тоо бүридхэлдэ абтаһан байна. Гусиноозерск, Северобайкальск хотонуудта тус тустаа 4033 болон 1562 буряад тоологдоно.

Республикын районуудта хэр олон буряад угсаатан ажаһуунаб гэбэл, иимэ байна:

Баргажанай — 7001
Баунтын — 2822
Бэшүүрэй — 3554
Зэдын — 15070
Яруунын — 10993
Загарайн — 6903
Захааминай — 19738
Ивалгын — 10836
Кабанскын — 3721
Хэжэнгын — 12042
Хурамхаанай — 11950
Хяагтын — 9891
Мухар-Шэбэрэй — 5852
Ахыч—4002
Прибайкалиин — 1183
Хойто-Байгалай — 1722
Хориин — 7811
Түнхэнэй — 16115
Сэлэнгын — 13174
Тарбагатайн — 806

III. Түрэлхи хэлээ мэдэлгэ

1970 оной тоо бүридхэлгын мэдээгээр бүхы буряадуудай 92,8 процентнь, 1979 ондо — 90,4, 1989 ондо — 86,6 процентнь буряад хэлээ түрэлхи хэлэн гээд нэрлэжэ харюу үгэһэн байха юм. 1970 ондо бүхы буряадуудай 7,1 процентнь, 1979 ондо — 9,5, 1989 ондо— 13,3 процентнь ород хэлые түрэлхи хэлэн болгоһон тухайгаа тоо бүридхэлгын асуудалда харюусаһан байна бшуу.

Эдэ тоо баримтануудые анхаралтайгаар хаража үзэбэл, хүн бүхэнэй зүрхэ сэдьхэлдэ шэнэ бодолнууд түрэжэ магадгүй.

Тус материал редакциин промышленностиин ба барилгын таһагай хүдэлмэрилэгшэ Д-Д. Амоголонов бэлдэбэ.

ЭНХЭ ТАЙБАНАЙ ХЭРЭГТЭ— ЭБ ХАМТААРАА

Сентябриин 18-һаа 23 болотор Монгол ороной ниислэл хото Улаан-Баатарта Азиин Буддын шажантанай энхэ тайбанай Бага хуралай (АБКМ) 8-дахи бүгэдэ хуралдаан болоо гэжэ манай газетэ мэдээсэһэн байгаа. Буряадай эрдэмэй түбэй Ниитын эрдэмэй институдай гар бэшэгүүдэй таһагые даагша, түүхын эрдэмэй доктор Р. Е. ПУБАЕВ СССР-эй буддистнуудай делегациин бүридэлдэ оролсожо, тус хуралдаанда хабаадажа ерээ.

—Регби Ешиевич, ямар оронуудай, хэды түлөөлэгшэд хуралдаанай хүдэлмэридэ хабаадаа гээшэб?

— Энэ хуралдаан Азиин Буддын шажантанай энхэ тайбанай Бага хуралай (АБКМ) байгуулагдаһаар 20 жэлэй ойдо зорюулагдаһан байна. Тэрэнэй хүдэлмэридэ 10 гүрэнэй 100 гаран түлөөлэгшэд хабаадахаяа ерээ. Тэдэнэй дунда үндэр дээдын зиндаатай ламанар, Буддын шажан тунхаглажа, шэнжэлжэ ябадаг эрдэмтэд байлсаа. Тусхайлбал, Монголой, Энэдхэгэй, Шри Ланкагай, Непалай, Лаосой, Камбоджын, Въетнамай, Урда ба Хойто Корейнүүдэй, Япондо ажаһуудаг Корейн буддистнуудай, СССР-эй түлөөлэгшэд хуралдаанда хабаадаа.

— Тэрэнэй үедэ Азиин Буддын шажантанай түлөөлэгшэд ямар гол хараа шугам баримталжа, ямар дүнгүүдые эсэстэнь туйлаһан болоноб!

— Тус эмхиин 20 жэлэй туршада байһан сагта тэрээндэ нэгэдэһэн оронуудай түлөөлэгшэд энхэ тайбаниие, эб найрамдалые мандуулха, Буддын шажанай суртаалые, Буддын шажанай заншалые, Буддын шажанай соёл болбосоролые гансашье Азиин оронуудта бэшэ, бүхы дэлхэй дээрэ һалбаруулха гэжэ оролдоо юм. Гол дүнгынь юуб гэхэдэ, одоо сагта Ази түбиин Буддын шажантан дэлхэйн арад түмэнэй арадшалһан (демократ) шугамаар, энхэ амгалан хүгжэлтэ дэбжэлтын шугамаар урагшаа дэбшэхэдэ туһа хүргэжэ шадаһан байна. Мүнөө сэмүүн сагта Буддын шажантан олон уласай арад түмэнэй дунда эб найрамдал, харилсаа бэхидхэхэ, дэбжүүлхэ, олон уласай арад түмэнэй дунда энэрхы сэдьхэл дэлгэрүүлхэ, илангаяа дайн сэрэг бү болог гэжэ эрид хатуу тэмсэл ябуулха аргатай бшуу.

Энэ минии дурдаһан бодолнууд хуралдаанай түгэсхэлдэ нэгэн һаналтайгаар баталагдаһан Улаан-Баатарай деклараци соо найруулагдаа һэн.

— Тус эмхиин хүтэлбэрилхы зургаануудай һунгалта тухай хэдэн үгөөр хөөрэжэ үгыт!

— Азиин буддистнуудай Бага хуралай гүйсэдхэхэ зүблэл һунгагдаа. Тэрэнэй бүридэлдэ дай сараха, буу зэбсэг хуряаха, соёл болбосорол дэлгэрүүлхэ хэрэгтэ туһа хүргэхэ саг үргэлжын табан комисси байгуулагдаа. Мүн «Буддизм энхэ тайбанай түлөө» гэһэн сэтгүүлэй юрэнхы эрхилэгшэ (редактор) һунгагдаа.

Азиин буддистнуудай энхэ тайбанай Бага хуралай президентээр Энэдхэгэй буддистнуудай национальна түбэй юрэнхылэгшэ, Монгол орондо Энэдхэгэй онсо ба бүрин эрхэтэ элшэн сайд, лхарамба **Кушок Бакула римбуша** нэгэн һаналтайгаар һунгагдаба. Юрэнхы нарин бэшэгэй даргаар (генсек) Монгол ороной түлөөлэгшэ, философиин эрдэмэй кандидат Г. Лувсанцэрэн, тэрэнэй орлогшоор манай Буряадай түлөөлэгшэ В. Б. Цыбикдоржиев һунгагдаа.

— Хуралдаанай хүдэлмэриһөө үшөө ямар һонирхолтой зүйлнүүдые дурдахабта!

— Далай ламын ехэ делегациин тэрэнэй хүдэлмэридэ хабаадаһаниинь тон ехэ удхашанартай байгаа. Тэрэнэй бүридэлдэ эрдэм зиндаа ехэтэй, санваарые (өөртөө хатуу эрилтэтэй арюун сэбэр ябадалай гурим — **редакциин ажаглалта)** ёһотоор сахидаг ламанар байгаа. Тэдэнэй ном сударыньшье онсо һайхан шэмэглэл, хэлбэритэй байна. Заримыень манайшье делегацида дамжуулаа. Юрэнхыдөө, Далай ламын түлөөлэгшэдэй бусад ороной санаартанда орходоо эрдэмэй талаар һураггүй дээшээ байһаниинь эли байгаа.

— Монгол ороной мүноонэй байдал тухай Танай һанамжа.

— Монгол ороной улас түрын байдал, шажан мүргэлэй байдал одоол дэлгэржэ, һалбаржа байна. Жэшээнь, 70—80 мянган гэшүүдтэй Буддын шажантанай холбоон тогтонхой. Гадна Буддын шажантанай нам (парти) бии болоо. Тэрэ хадаа ороной долоодохи намынь гэжэ тодорбо. һүүлэй үедэ Монголдо 45 шэнэ дасан нээгдээ. Эдэ дасангуудта нютагайнь хуушан ламанар хурана.

Хуралдаанай түгэсхэхэ үедэ Азиин Буддын шажантанай түлөөлэгшэд Бүгд Найрамдах Монгол Арадай Уласай Юрэнхылэгшэ (Президент) П. Очирбатда бараалхаба. Эб найрамдалай, дэбжэлтын түлөө Буддын шажантанай хүдэлөөн шэнэдхэлгын хэрэгтэ туһалха аргатай һэн тула Монголой нам, засаг тэрэниие дэмжэжэ байха ёһотой гэжэ П. Очирбат онсолоо.

Азиин буддистнуудай Бага хурал манай түбиин оронуудай дунда эб найрамдал, харилсаа холбоо, хамтын ажал ябуулгые бэхижүүлжэ, Панча Шилын (эбэй ёһоор ажаһууха) табан заршамые сахиха хэрэгтэ үнэтэй хуби нэмэри оруулха гэжэ этигэнэбди.

Н. БАДМАРИНЧИНОВ
хөөрэлдэбэ.

Зураг дээрэ: АБКМ-эй Президент Кушок Бакула римбуша (зүүн гарһаа).

УНШАГШАДАЙ ҺАНАМЖАНУУД

«Буряад үнэн» газетэ бидэ гушаад жэлэй туршада уншанабди. Манай бүлэ 5 үхибүүтэйбди, хамта 7 хүн уншадагбди.

Минии һанахада, аймаг бүхэнһөө урданай дуу, аман үгын зохёол г. м. суглуулаа һаа, һайн байгаа гү гэжэ һанамаар.

Манай Түнхэндэ үреэлшэ, дууша зон (наһатайшуул) бии гээшэ. Тэдэниие бэшэхэ, толилхо хэрэгтэй байгаа».

Н. Б. МАЛАНХАНОВА,
пенсионерка.

«...һурагшадай наада табихадаа хэрэглэмээр богони зүжэг элдэб һонин материал толилоо һаа, һайн гэжэ һанагдана».

«Шрифт — петит багаар үгөө һаа, һайн байгаа. Петит уншахада, нюдэндэ эсэбэритэй...»

Багша, 42 наһатай.

«Илангаяа хуушан монгол үзэгөөр бэшэгдэһэн урданай зохёолнууд һонирхуулха һэн. «Алтан тобшо», «Үльгэрэй далай» гэхэ мэтые, мүн залуу зохёолшодой бүтээлнүүдые элбэгээр толилыт...»

В. А. БИЛЬТАГУРОВ.
Кызыл хото.

«Фото-зурагууд газетэдэ ехэ шанар оруулдаг. Таниха зоноо газетэдэ хараад, хэды баярладаг гээшэбибди. Үшөө газетэдэ бэшэдэг авторнуудай фото материалайнь хажууда гарахада яахаб?».

С. С. ЦЫБЕНОВ.
Закаменск хото.

«Бидэ бултадаа түбэй сонинуудые уншанабди. «Буряад үнэн» юундэ эдэ түбэй газетэнүүдые дахажа бэшэнэ, оршуулна гээшэб? Горбачевой элидхэлнүүдые хэн буряадаар уншажа һууха гээшэб? Мүнөө сагта тиимэ тухатай хүн байхагүй.

С. Б. ОШОРОВ,
1949 ондо түрэһэн.
Прибор бүтээлгын завод.

Намтарһааиь

Тоонто нютагтань мүнөө үедэ мэндэ һууһан үеынь нүхэдэй үгы тооной гээшэшье һаа, нэгэ хэды наһа дүү мэдэхэ хүнүүдэй хөөрэһэниинь иимэ юм: Бүүбэйн Ошир гээшэ жааханһаа хойшо ехэ тоомгүй, тэршээ үхибүүн һэн гээбы. Тоомоо таһаржа байһаар, үрөөһэн нюдээ харбуулшаһан юм. Тэрэ муу нюдэниинь юумэ харадаггүй тооной гү, али мууханаар хаража болоо. Ехэ болоходоо, нюдэнэй шэл зүүдэг байгаа.

1919 ондо түрэһэн Бальжит Бадмаевна Найданова, жэшээлхэдэ, нёдондо намда иигэжэ хөөрөө һэн:

— Бүүбэйн Ошир (Ошир Дашидондобэ), Донгидой Дугаржаб (Дугаржап Донгидон), Дашын Дамба Дансаран хоёр (аха дүүнэр), Дампилай Юрөөлтэ (Иролт Дампилон) Нарин-Шэбэрэй наана Хальбан-Хушуун гэжэ газарта һурадаг байгаа. Тэдээндэ Хабтаа Хуба заадаг байһан ёһотой. Бултадаал айхабтар хурса, бэрхэнүүд хүбүүд байгаа гүб даа. һүүлээрнь Петровско Заводто, Шэтын гимназидашье һураһан гээбы.

Ошир Дашидондобэ гээшэшни Үбхэйн Бүүбэйтэнэй үргэжэ абаһан хүбүүн байгаа. Бүүбэй өөрөө улаа шэрэдэг һэн. Үхибүүдые һуулганагүй, ташуурдана гэжэ байжа хэлсэгшэ һэн. Ажалдаа нарин хүн байгаа бэшэ аал даа. Ошир саашадаа һуража гараад лэ, нютагаараа ехэ ябаагүй. Юрэдөө, Ошир ерээд ябана гэлсэхые дуулаагүй хүм. Гэртэхиниинь шадалгүйхэн айл байгаа. Тиимэһээ тэрэ өөрынгөөл оролдолгын ашаар һураһан байха гэжэ һанагшаб. Хожомынь дуулахадамнай, Ошир тушаагдаба гэлсэбэ. Бүүбэйн Оширые юундэ, яахадань хааба гээшэб гэлсэлгэнэй болоходо, хурсаар дуугардаг, бэрхэ байһандань тушаагаа гэлсэбэ. Нүгөөдүүлынь «Ошир латын үзэг хэрэггүй, монгол хэлэндэ ороё» гээ юм ха гэлсээ агша һэн. Оширай эхэнь Бадын байгаа. Эртэхэн мордоһон ха. Харин баабайнь хожомхон болотор зобожо ябатараа, һалаһан байха. Өөрөө хадаа Ошир үндэр сагаан хүн һэн. Ород-буряад хэлэндээ илгаагүй бэрхэ байһан гэлсэдэг бэлэй.

— Ошир Дашидондобэгэй гэр бүлэ тухай дуулаагүй һэн гүт?— гэжэ асуубаб.

— Үгы байза, Оширнай Базарсадые нэрэдээ оруулһан гэлсэгшэ бэшэ һаал? Оширай Базарсада гэжэ бии һэн гүб даа. Тэрэшни эндэ нэрыень нэрлүүлжэ ябаһан хүн байгаа. Теэд бэрһэншни наһа барашана һэн даа. Байза, хойто бэеһээ һамга абаа, Эрхүүдэ ажаһууна, хүбүүтэй болоо гэжэ дуулаа гээшэ һэн хаб...

Ошир Дашидондобэ 1937 оной февралиин 11-дэ Эрхүүгэйнгээ байраһаа тушаагдаһан байна. УНКВД-гэй 3-дахи отделениин оперуполномоченно, Гүрэнэй Аюулгүйн комитедэй сержант Шкурин гэдэг тэрэл жэлэйнгээ апрелиин 1-дэ эрхэтэн Дашидондобэ Ошир Дондоповичой мүрдэлгын материалтай танилсаад, иигэжэ тэмдэглэһэн байна: «БМАССР-эй Хориин аймагта 1906 түрэһэн, буряад, дээдэ һургуулитай, ВКП(б)-гэй гэшүүн байһанаа, тушаагдахадаа гаргагдаа. Түрүүн БМАССР-эй наркомпросоор хүдэлһэн. Хаагдахаһаа урид ВКП(б)-гэй Зүүн Сибириин обкомой инструктор байгаа. Сүүдлэгдээгүй, гэр бүлэтэй. Революцида эсэргүү пан-монгол үзэлтэнэй националис, тагнуул болон диверси хэхэ эмхиин эдэбхитэй гэшүүдэй нэгэн гэжэ зэмэлэгдэнэ».

Хүн ба

«ЗЭМЭТЭЙ БЭШЭ... ДАШИДОНДОБЭ»

Хэжэнгын аймагай Эдэрмэг һууриндa 1906 ондо түрэһэн, 1925 онһоо ВКП(б)-гэй гэшүүн, Политическэ гэгээрэлэй Крупскаягай нэрэмжэтэ Ленинградай институт 1930 ондо дүүргэһэн, Эрхүүгэй университедэй марксизм-ленинизмын кафедрын профессор, ВКП(б)-гэй Зүүн Сибириин крайкомой соёлой болон пропагандын секторые даажа байһан Ошир Дондопович Дашидондобэ буряад арадаймнай эрхим дээжэ хүбүүдэй тоодо гушаад онуудай хардалга гүрдэлгэдэ дайралдажа, сагһаа урид ами табиһан байна. Алтан дэлхэй дээрэ тэрэнэй эдэлһэн наһаниинь тон богони (32 жэл) байхаһаа гадна удхынгаа талаар жэшээтэ һайхан гэжэ һанагдана.

Тиихэдэ мүрдэлгын протоколнуудай үндэһөөр тобшолол хэхэдэ, тэрэ Эрхүүгэй Крайпланда 1932—1934 онуудта хүдэлһэн болоно. БМАССР-эй гэгээрэлэй арадай комиссар байтараа, партиин шугамаар эндэхи соёлой ба элүүрые хамгаалгын секторэй начальнигаар эльгээгдэһэн байна. Эрхүүдэ хүдэлжэ байгаа үедөө үргэлжэ Крайпланай президиумэй гэшүүн ябаа.

Эрхүүгэй мүрдэлгын органууд О. Дашидондобэе яахын аргагүй зэмэтэй болгохын тулада хүнэй һанаа үнөөндэ ороогүй элдэб хардалгануудые зохёожо, РСФСР-эй Уголовно Кодексын хүшэр хүндэ статьянуудта тааралдуулжа шадаһан лэ байна. Мүшхэбэриин үедэ О. Дашидондобэ хэнэйшье нэрые дурдаагүй, революцида болон совет засагта эсэргүү ямаршье эмхидэ ородоггүй байһанаа һүүлшынгөө минута хүрэтэр дабтаад лэ байгаа. Харин юун гэжэ гэмнэгдээ юм бэ гэхэдэ, БМАССР-тэ Ербанов түрүүтэй эмхидхэгдээд байһан пан-монгол үзэлтэнэй революцида харша эмхиин филиал Эрхүүдэ эмхидхэжэ, Зандаковтой хамта Эхирэд, Булгадаар совет засагта харша номнол хэнэт; БМАССР-тэ наркомпрос байхадаа, соёлой фронт дээрэ зорюута хорото ажал ябуулдаг байгаат, Квантунска армиин тагнуулай таһагай штабай агентнүүд Ринчино Эльбэг-Доржи, профессор Барадиин Базар, Вампилон Баяртон, Сампилон Даши болон бусадтай байгуулһан тагнуулшадай эмхидэ оронхойт гэхэ мэтээр ухаа заяанда орохоор бэшэ муухайгаар хардуулһан байха юм. Б. Барадинтай ямар холбоотой байһанаарнь һонирхоһон мүрдэгшэдэ тэрэ иигэжэ харюусаһан байна: **1932 оной эхин багта Барадинай ойн баярые ёһоллохо бологдоо. Тэрэнэй 30 жэлэй научна болон ниитын ажал ябуулга тухай элидхэл намда даалгагдаһан байгаа. Наркомпрос байһандаа, би тэрэ элидхэл (хэхэ ёһотойшье һэм...**

Ошир Дашидондобэгэй Эрхүүгэй түрмэдэ һуухада, Улаан-Үдын сагаан түрмэ соо Ардин Доржи Цыденович, Ардан Ангабыкович Маркизов, Иролт Доржиевич Дампилон, Базыр Чимитович Чимидун гэгшэд һуужа байгаа. Дашидондобэе Эрхүүһээ Улаан-Үдэ асаржа, тэдэнэртэй нюурдалдуулһан байха юм. Мүрдэгшэд тэрээнһээ үлүү баримта оложо шадаагүй. Жэл үлүүтэй саг соо мүшхүүлжэ, элдэб эсээр хардуулжа, доромжолуулжа байһанай һүүлээр тэдэнэйхеэр «үнэхөөрөө» зэмэтэ нюур, ангиин дайсан боложо, Ошир Дашидондобэ 1938 оной июниин 4-дэ СССР-эй Верховно Сүүдэй сэрэгэй коллегиин нүүдэл хаалтатай заседаниин урда 15 минута зогсоод лэ, буудуулжа алуулһан байна. Сүүдлүүлэгдэжэ байгааша һүүлшынгээ үгэ хэлэхэдээ, гансал ами наһыемни бү таһалыт гэжэ гүйгаа. Иигээд лэ залуу һайхан наһандаа ябаһан, эрдэм бэлиг түгэс, буряад арадай найдал, ухаатай сэсэн хүбүүдэй нэгэн Ошир Дондопович Дашидондобэгэй дүлэтэмэ, ошотомо наһан дүүрэшэһэн байна. Зүгөөр гэрһээ түүгдажа гарахадаа: «Маша, бишни зэмэгүйб. Этигээрэй» гэжэ һамгандаа хэлэһэн үгэнүүдынь ажабайдалаар, үе сагаар батадхагдажа, ангиин дайсан гэһэн аюулай хүндэ нэрэнь таһара сабшагдан сагаагруулагдаа бэлэй.

— Марие Эрхүүгэй КГБ дуудажа абаашаад, хүлисэгты, нүхэртнай ямаршье зэмэгүй байгаа. Хардагдаа,— гэжэ хожом хойно хэлээ юм. Машамни мэдээ табижа унаһан, орилһон, гомдоһон гээшэнь аргагүй һэн даа,— гэжэ дүүнь Анастасия Михайловна Сахьянова, (энэмнай СССР-эй арадай артистка Л. П. Сахьяновагай эхэ) хөөрэнэ.— Мария хоёр үхибүүдтэй гансаараа үлөөд байхадаа, аргагүй ехээр зобоһон юм. Мединститутда һуража байтарнь, ангиин дайсанай һамган гээд, гаргажа хаяа һэн. Тиихэдэнь ажалда орожо ядажа, удаан ябаа. һүүлдэ арай гэжэ чума үбшэнтэй тэмсэдэг эрдэм-шэнжэлэлгын институдай лабораторидо орожо, пенсидэ гаратараа тэндээ хүдэлөөл даа. Нүхэрэйнь тушаагдажа, бүлынхидэйнь зүдэржэ эхилхэдэ, эгээл ехэ эгэшэмнай — революционерка М. М. Сахьянова — басагыень өөртөө Москва абаашаһан юм. Хүбүүниинь эхэтээ Эрхүүдэ үлөө. Хоёр эгэшэмни хоюулаа Мария Михайловнанууд юм даа. һамарна, худхана гэжэ бү һанагты,— гээд 83 наһатай Анастасия Михайловна хэлэхэ зуураа,— хүрьгэмнай айхабтар даруу зантай, зөөлэхэн уян сэдьхэлтэй, ехэ зохид хүн һэн. Машадаа ямар ехэ дуратай һэмбэй. Иимэл хадань Машамнай бүхы наһаараа нүхэрөө үгылһэн юм даа,— гээд гашуудалай нулимса аршан һуугаа бэлэй.

Модоной үндэһэн газар доогуур, хүнэй үндэһэн газар дээгүүр гэжэ хэлсэдэг. Ошир Дашидондобэгэй хоёр үхибүүд мүнөө өөһэдөө хоёр-хоёр үхибүүдтэй болонхой, оронойнгоо зүүн, баруун зүгэй городуудта ажаһууна. Нүхэрэйнгөө тэрэ боложо ошоод байхада, Мария Михайловна үхибүүдэйнгээ урдахи хуби заяан тухай бодомжолон, тэдэнээ өөрын-

Аашатайхан үемнай үнгэрөөгүйл

Дэлгүүрэй экономико тээшэ шуумайхан дэбшэжэ байһан мүнөө үедэ мүнгэн тоотой, зөөримнай ээтэй боложо, хулгай худалай хуурмаг аашануудай хорото шарха одоошье эдэгэжэ, байдалнай һайн тээшээ хубилханъ гэжэ үнихэнһөө хүлеэгээбди. Тобшолбол, бууралхан Байгалайнгаа зүүн урда эрье дэрлэн ажаһуудаг Буряадайнгаа ажалша бүхэриг арад зондо, илангаяа сэбэр һайхан сэдьхэлдэнь, һэшхэлдэнь найдажа, дорьбоотой дошхон хиналта шалгалтамнайшье эдэ жэлнүүдтэ һуларшоо. Тиин бага зэргэ байдалай эмхигүй болоходол, хангалтагүй зэримгэшуулай һэжэһээр, үнтаһаар ябатар худал хуурмаг хэрэг үйлэдэжэ, хулгай хохидолсо үргэдхэдэг хүдхэшүүл хаанаһааашьеб бии болоод, зоной зөөридэ зольборжо, олоной хэрэгсэлдэ обтожо захалаа гээшэ. Тусхайлан хэлэбэл, һаяхай заха холын Баргажанһаа, хараатайхан дүтэ Хори, Мухар-Шэбэрһээ һэмда хонходожо, элдэб мэдээ дуулгажа, амар заяа үзүүлэнгүй, сүлөөтэй һайнаар һуулганагүй.

Тодорхойлон хэлэбэл, «Знамя Ленина» колхоздо мүнгэ зөөринь хангалтагүйгөөр хадагалагдажа, булхай, буруугаар бүридхэлдэ абтадаг байбал даа. Ажахыһаа малай тэжээл, үбһэ, талха тарянай зүйл худалдажа абаһан гү, али түлеэ, үбһэеэ асаруулһанай түлөө хүнүүдэй түлэһэн түлбэриин мүнгэн колхозой кассада һайнаар, гуримтайгаар бүридхэлдэ абтангүй үригдэдэг, үгы болодог байба ха юм. Үнэхөөрөө бухгалтеридэхи данса, документнүүдыень удалан харахада, гансахан үнгэрһэн жэлдэ гаргашын 20 ордероор ажахын кассаһаа аяар 88,7 мянган түхэриг колхознигуудта, элдэб тушаалтадта, мэргэжэлтэдтэ үгтэһэн байба. Тэрэ тоодо гаргашын дүрбэн ордероор 657 мянган түхэриг хүнэй гарта барюулагдаад, сельпо, мүн магазинуудһаа элдэб эд бараан, эдеэ хоол, малай тэжээлэй талха тарян абтаһан гэжэ мэдүүлнэ.

Саашань хэлэхэдэ, Ц.-Д. Бадмацыренов түрүүтэй шалгалтын комиссиин гэшүүд һунгагдахаһаа хойшо балшыса харуулхаар хиналта шалгалташье үнгэргөөгүй, бүхы уялгаяа дүүргэдэггүй байна гэжэ элирээ. Мүн колхозойнь бухгалтер Д. Д. Абидуева үри шэриин хохидолтой тэмсэжэ, ажахынгаа мүнгэ зөөриие аршалан хамгаалха арьбадхаха уялгаяа мартажархёод, үригарзын үүдэ бүри сэлижэрхёо. Миинтэ мүнгэнэй мэлмэржэ, эзэгүй зөөриин эбхэржэ байхада, дура зоргоороо умбагашад олдоол ааб даа. Тиигэжэ 1989 оной эхиндэ колхоздо үритэһэн хүнүүдэй үри шэри 22.2 мянган түхэриг байһан һаа, энэ жэлэй эхиндэ 27.1 мянганда хүрэгдөө. Документнүүдтэ үндэһэлэн харахада зургаан хүн дүн хамта 13.1 мянган түхэригэй үри шэридэ оронхой байба

Холуур суурхаһан Хушуун-Үзүүрэй ажахыда ошожо, дуулгаһан яаралтай мэдээсэлыемнай бодото дээрэнь шалгажа, зүб байһыень тодоруулһан битнай урдынхидал удааржа байнгүй. Баргажанай районой Баянгол нютаг хүрэжэ ерэбэб.

Тулгатайханаар түбхинэһэн баян байдалтай энэ нютаг һүүлэй жэлнүүдтэ нилээд һайжараа, хубилаа гэжэ харааб. Шэг шарайньшье, үнгэ зүһэньшье ондоо болоо. Юрэдөө, Карл Марксын нэрэмжэтэ колхоздомнай ажалша бүхэриг, бэрхэ шадабаритайшуул захаһаа олон гэжэ эли мэдэхээр һэн. Теэд эндэмнай олоной зөөридэ хайша хэрэгээр хандадаг харюусалгагүйшүүлэй гэмээр нилээд ехэ мүнгэнэй эдеэ хоол, эд хэрэгсэл хосорон һаладаг байба бшуу. Тодорхойлон хэлэбэл, колхознигуудтаа, хүлһэлһэн хүдэлмэришэдтөө хубаарилхаар абаһан эдеэ хоолой продуктнуудые абаһан, хонишодой гурбадахи бригадын бригадир Сергей Дашиевич Цыренов мүнөө хүрэтэрөө тоосоогүй. Энэ нүхэрнай үнгэрмэ ехэ баяндаа найдаа юм гү, бригадынгаа хонишодой гэр байра, хонидой хото, хорёо заһабарилхаар барилгын элдэб зүйлэй материалнуудые складһаа абаһан аад, эгсэ хоёр жэлэй туршада тоосонгүй ябахань гайхалтай. Колхозой бухгалтери соохи документнүүдые иража харахадаа, гайхахаһаа байха гэлыхээршье һэн. Юуб гэхэдэ, бригадирай тушаалтай энэ нүхэрнай хараха янзада сэлмэг ухаатай, сэсэн үгэтэй аад лэ үнгэрһэн хоёр жэлэй туршада коллективтээ 1654 түхэриг 50 мүнгэнэй сэнтэй хонином 551,5 килограмм, 177 түхэригэй 59 килограмм үхэрэй, 194 түхэриг 40 мүнгэнэй гахайн 64,8 килограмм мяха, заһабарилгада гаргашалхаар 15864 түхэриг 62 мүнгэнэй үнэ сэнтэй барилгын модо, шэрэ, хадааһа, шэл, шифер болон бусад олон зүйлэй материал ажахынгаа склад сооһоо абаһан аад, тоосонгүй, үри шэриин үлхөө аргамжада улам бүхөөр орёолдошонхой ябадаг байбал даа. Бригадир Сергей Цыреновэйнгээ иимэ байдалда ороод байһыень һайн ойлгожо мэдэжэ байһан ахамад бухгалтер Цырма Дабаевна Доржиева зохихо хэмжээ абахын орондо, үри шэриень үргэдхэн нэмээжэ, эриһыень лэ үгэдэг байба бшуу.

Сухалтай энэ дохёогой мүрөөр ябахадаа, гансашье үри шэри хэгшэдтэй бэшэ, мүн үбэршэлэгшэдтэйшье уулзабаб даа. Хориин районой агропромышленна нэгэдэлэй ахамад бухгалтер Тимофей Амбуевич Базаров зоргоороо зольборжо ябаһанаа элирүүлэгдэһэн байба. Хориин ПМТС-эй баазаһаа арбан хоёр дэгэл зөөришэлжэ абаад, нэгыень өөрөө, нүгөөдыень жолоошондоо бэлэглэжэрхиһэн байбал. Мүн нэгэдэлэйнгээ кассаһаа 400 түхэриг абаһанаа галта уһанай галзуу охин болгожо тунаажархео. Эндэ ондоо хүнэй нэрэ дээрэ 10—20 түхэриг мүнгэ хэдэн удаа абажа, үбэршэлһэниинь балшыса элирүүлэгдэжэ, һүүлэй һүүлдэ 1150 түхэриг бусаажа, ажалһаа сүлөөлэгдөөд үнгэршоо.

Урдандаа үбэршэлхэ, хулгайлха, үри шэридэ орохо ябадалтан үсөөн бэшэ һэн. Теэд нюуса далдагүйгөөр сэхэ рүүнь хэлэхэ, балшыса элирүүлхэ мүнөө үедэшье хуушанаймнай ула болохоор дутагдал үндэһөөрөө усадхагдаагүй байһан зандаал. Уншагшадшье яһала зүбөөр дуулгаа, энээндэнь баярые хүргэнэб.

ПРАВДА БУРЯТИИ мүнөөдэрэй номерто

Байгша оной октябриин 8-да КПСС-эй Центральна Комитедэй Пленум ороноймнай ниислэл хото Москвада хүдэлмэрээ эхилбэ. КПСС-эй ЦК-гай Пленумэй эхилһэн тухай информационно мэдээсэл газетын мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи хуудаһанда барлагдаба.

Үсэгэлдэр Улаан-Үдэдэ Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй хоёрдохи сесси хүдэлмэрээ эхилбэ. Сессиин эхилһэн тухай мэдээсэл мүн лэ номерой нэгэдэхи хуудаһанда байха.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй «Правда Бурятии», «Буряад үнэн» газетэнүүдэй эмхидхэһэн «түхэреэн стол-

Кино, театр

«Дружба»
«Потрясающие приключения мушкетеров» — в 9-50, «Шина — королева джунглей» (Женщина-Тарзан)— в 11-20, 13-30, 16, 18-10, «Так жить нельзя»— в 20-30.

«Родина»
Киноклуб «В мире сказок». Беседа о творчестве А. Роу, худ. фильм «Варвара-Краса—длинная коса»— в 10, 16, «Друг в непогоду»— в 18-10, «Путь в высший свет»—в 12, 14, 20, 21-50.

«Прогресс»
Красный зал —«Путь в высший свет»— в 10, 12-10, 14-20, 16-20, 18-20, 20-20, Зеленый зал — «Могила светлячка»—в 9-40,

НАШ АДРЕС: 670000, УЛАН-УДЭ ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-95, приемная—2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства —2-61-35, агропромышленный —2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта —2-69-58; культуры и школ —2-60-21, 2-57-63; информации —2-34-05; переводов — 2-54-93; писем и сельхоз —2-67-31; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское 3-40-69. Директор издательства —2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана Республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР. Директор 3-40-45. Заказ № 232.